

Lezárás dátuma: 2025. január

Feleséget külhonból! Új irányok a Capeting-királyok
házasságpolitikájában a 12. század második felében

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
Új házasságpolitika: VII. Lajos és Kasztíliai Konstancia	3
Toulouse védelme, avagy menteni a menthetőt.....	4
Két napig tartó házasság: II. Fülöp és Dániai Ingeborg	7
A francia király és a nemzetközi politika	8
Házasságkötés, koronázás, fordulat	12
A törvénytelen feleség: Merániai Ágnes	15
Konfliktus az egyházzal	16
Egy béke eredménye: VIII. Lajos és Kasztíliai Blanka házassága.....	21
A régens királyné.....	23
Összegzés	25
A házasságok mérlege	25
A feleségek emlékezete	27
Bibliográfia:	29
Források:.....	29
Szakirodalom:.....	31

Bevezetés

I. Henriket (1031-1060) és VI. Lajost (1108-1137) leszámítva a Capeting uralkodók a 12. század közepéig elsősorban vazallusaik hozzátartozóival léptek házasságra és erre bőven adódott lehetőség mivel Franciaország ekkoriban hűbéres hercegségek és grófságok halmazából állt. Ebben a rendszerben a közvetlen királyi irányítás alatt lévő területek száma a nagy egészhez képest viszonylag kevés volt, és ezek elsősorban az királyság közepén, a Párizs környéki Île-de-France-ban koncentráálódtak. A francia király részéről logikus lépés volt tehát a házasságot, mint eszközt arra használni, hogy egyrészt az irányítása alatt lévő területeknek a száma bővüljön, másrészt, hogy hűbéreseivel szorosabbra fűzze kapcsolatát, ezáltal kiterjesztve a befolyását olyan birtokokra is, amelyek csak közvetetten álltak uralma alatt. A házassági stratégia tehát alapvetően az ország egybetartására irányult. A 12. század második felében azonban úgy tűnik, hogy ez a stratégia valamelyest megváltozott. VII. Lajos (1137-1180) II. Fülöp (1180-1123) és a későbbi VIII. Lajos (1223-1226) esetenként szakítottak a korábbi gyakorlattal – ezzel reagálva egy-egy adott politikai helyzetre – és külföldről hozattak maguknak feleséget. A három király összesen hétszer házasodott, a feleségek közül pedig négyen (Kasztíliai Konstancia, Dániai Ingeborg, Merániai Ágnes és Kasztíliai Blanka) a Francia királyság határain kívülről származtak. A házasságkötések hátterében elsősorban az 1152/54-ben kezdetét vevő Plantagenet-Capeting konfliktus állt. Az új házasságpolitika, ami valójában kényszer hatására jött létre számos újdonságot hozott magával. Kérdéses azonban, hogy mennyire mondható sikeresnek az irányváltás. A dolgozat – amely elsősorban 12-13. századi angol és francia nyelvterületen keletkezett narratív forrásokra épül – erre keresi a választ.

Új házasságpolitika: VII. Lajos és Kasztíliai Konstancia

A 12. század második felében Kasztíliai Konstancia volt az első külföldről származó feleség, aki 1154-ben érkezett a Francia Királyságba azzal a céllal, hogy hozzámenjen VII. Lajoshoz. A francia király ezzel másodjára nősült meg, első feleségétől, Aquitániai Eleonórától – tizenöt évig tartó házasság után – az egyház beleegyezésével két évvel korábban vált el.¹ A válás jelentőségét elsősorban az adta, hogy Poitou, Aquitánia és Gascogne – amiket a király a feleségének jogán uralt – kikerültek a közvetlen királyi irányítás alól, és átkerültek Eleonóra második férjéhez, Plantagenet Henrikhez, aki többek között Anjou grófja és Normandia hercege volt.

Konstancia, VII. Alfonz (1126-1157) tizennyolc éves lánya, és VII. Lajos 1154-ben a francia koronabirtokok egyik legjelentősebb városában Orléansban házasodtak össze, amit a hercegnő ünnepélyes megkoronázása követett. A szertartást Sens érseke, Hugó celebrálta.² Itt érdemes megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy az Eleonórával kötött házasságot vérrokonságra hivatkozva bontották fel, a francia király és a kasztíliai hercegnő még közelebbi rokonságban álltak egymással, ugyanis negyedfokon unokatestvérek voltak.³ A narratív forrásokból nem derül ki, hogy VII. Lajos választása miért pont a kasztíliai hercegnőre esett, ahogyan az sem, hogy a házasságról való megegyezés hogyan zajlott. Az egyik tudósítás szerint a király többek között III. Jenő pápa, Clairvaux-i Szent Bernát és Geoffroy de Langres beleegyezésével vette el a kasztíliai hercegnőt.⁴ Ha ez valóban igaz, akkor annak ismeretében, hogy a pápa és az apát 1153 nyarán haltak meg, ez azt jelentené, hogy VII. Lajos már abban az évben fontolgatta a lánykérést, aztán mégis kivárt 1154-ig.

VII. Lajos és a kasztíliai hercegnő házassága a dinasztikus kapcsolatok egy új fejezetét jelentette, a Capetingek alatt korábban ugyanis nem volt arra példa, hogy francia király Kasztíliából vegyen feleséget. Marcelin Defourneaux – aki tulajdonképpen eddig egyedülként foglalkozott részletekbe menően ezzel a házassággal – elképzelhetőnek vélte, hogy VII. Lajos Aquitánia hercegeként (1137 és 1152 között) jó kapcsolatot ápolt Kasztíliával – ami a korábbi

¹ Léopold Delisle (ed.): *Chronique de Robert de Torigni, abbé du Mont-Saint-Michel suivie de divers opuscules historiques*, Vol.I., A. Le Brument, Rouen, 1872, (továbbiakban: Torigni, I.) 259-260.

² Auguste Molinier (ed.): *Vie de Louis le Gros par Suger suivie de l'histoire du Roi Luis VII*, Alphonse Picard, Paris, 1887, (továbbiakban: Suger), 164.

³ Jim Bradbury: *The Capetians: kings of France, 987-1328*, Hambledon Continuum, London, 2007, 157.

⁴ „*Hoc autem factu est consensu, ut aiunt, Eugenii Papae, Bernardi Clarevallensis, Godefridi Lingonensis, et aliorum.*” Ex Anonymi Chronico ab initio mundi ad annum MCLX, In: *Recueil des historiens des Gaules et de la France* (továbbiakban: RHF), XII, 120.

aquitán hercegekre is jellemző volt – és a házassággal ezeket a kapcsolatokat igyekezett fenntartani, annak ellenére, hogy a hercegi cím már nem állt a birtokában (mert azt közvetetten Aquitániai Eleonóra második férje, Plantagenet Henrik birtokolta). Lajos ráadásul 1154-ben – miután feleségül vette Konstanciát – el is zárandokolt Santiago de Compostelába. Mivel X. Vilmos aquitán herceg éppen az oda tartó zárandokút során lelte halálát (1137)⁵, a történész párhuzamba állította a két zárandoklatot, és arra a következtetésre jutott, hogy Lajos talán példaként tekintett arra, ahogyan a korábbi aquitán herceg a kapcsolatát ápolta az Ibériai-félsziget uralkodóival.⁶ VII. Lajos Santiago de Compostelába tartó zárandokútjával kapcsolatban egyébként évtizedekkel később született egy különös történet, mely szerint a király azért indult útnak, hogy meggyőződjék arról, hogy felesége törvényes házasságból született-e. Bernard F. Reilly utána járt a történetnek és arra a következtetésre jutott, hogy az pusztán legendaként értékelhető.⁷ VII. Lajos ugyanis élete során több alkalommal is részt vett zárandoklaton, ami által nem csak a mély keresztény hitéről tett tanúbizonyságot, hanem útja ez esetben a királyi jelenlét megerősítésének az eszköze is volt olyan értelemben, hogy a Capeting uralkodók csak ritkán látogattak el a királyság déli területeire. Ami pedig a kasztíliai hercegnőt illeti, Konstancia törvényes házasságból született.⁸

Toulouse védelme, avagy menteni a menthetőt

Úgy vélem érdemes feltenni a kérdést, hogy a házasságkötés időzítésének köze van-e ahhoz, hogy 1154-ben Eleonórát és Henriket Anglia királyává és királynéjává koronázták? Blois István (1135-1154) Anglia királya 1154. október 25-én halt meg.⁹ II. Henriket és Eleonórát ezt követően, december 19-én koronázták meg Westminsterben.¹⁰ VII. Lajos és Kasztíliai Konstancia házasságkötésére nincs pontos dátum, de úgy tűnik, hogy az az év vége felé lehetett,

⁵ Lásd: Suger, 127-128.

⁶ Marcelin Defourneaux: Louis VII et les souverains espagnols. L'énigme du „pseudo-Alphonse”. In: *Estudios Menéndez Pidal*, VI, 1956, 649-651.

⁷ Ex Roderici Toletani Archiepiscopi, In: RHF, XII, 383; Bernard F. Reilly: *The Kingdom of León-Castilla under King Alphonso VII*, 1126-1157, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998, 123.

⁸ VII. Lajos élete során összesen háromszor indult zárandokútra. Először a Szentföldre látogatott el a második keresztes hadjárat résztvevőjeként, amelyet az 1154-es zárandoklat követett Szent Jakabhoz, végül pedig 1179-ben a megbetegedett fiának az egészségéért imádkozott Canterburyben Becket Tamás sírjánál. Aryeh Graboïs: Louis VII pèlerin. In: *Revue d'histoire de l'Église de France*, Tome 74, nr.192, 1988, 5-22.

⁹ Torigni, I, 287; William Stubbs (ed.): *The Historical Works of Master Ralph de Diceto, dean of London*, Vol. I, Her Majesty's Stationery Office, London, 1876, 298.

¹⁰ Torigni, I, 289; Diceto, I, 299.

Alfonz valószínűleg november környékén indította útnak a lányát.¹¹ A házasságkötés ez esetben Blois István halála, valamit Henrik és Eleonóra megkoronázása közé tehető, ami alapján arra lehet következtetni, hogy VII. Lajosnak szüksége volt Kasztília támogatására az újdonsült angol királlyal szemben, aki házasságának köszönhetően Aquitánia hercegi címét is birtokolta. Márpedig az aquitán hercegek már hosszú ideje igényt tartottak a másik nagy déli tartományra, a Toulouse-i grófságra, ennél fogva elképzelhető volt, hogy Eleonóra és Henrik házasságával a Plantagenetek érdekeltté váltak abban, hogy megszerezzék azt.¹² Jól látható az is, hogy V. Raymond Toulouse-i gróf 1154-ben azért vette feleségül a francia király testvérét, Konstanciát (Constance de France), hogy ezáltal maga mellett tudhassa sógora segítségét.¹³ VII. Lajos V. Raymond hűbéruraként nem engedhette, hogy a grófság a riválisa, II. Henrik, kezére kerüljön, főleg, mivel ez a helyzet azért tudott kialakulni, mert ő 1152-ben elvált Eleonórától, így nyilvánvalóan igyekezett menteni a még menthetőt azok után, hogy Aquitánia „elveszett”. Lajos jogosan gondolhatta, hogy a Kasztíliai Konstanciával való házasság többek között Toulouse védelmét is szolgálta. Úgy vélem, mivel V. Raymondnak érdekében állt az, hogy a grófság biztonságban legyen a Plantagenetek előtt, elképzelhető, hogy a házasság létrejöttében, közvetítőként járt el, már csak azért is, mert a kasztíliai hercegnő a másodunokatestvére volt.¹⁴ W. L. Warren 20. századi történész is úgy vélte, hogy VII. Lajos Toulouse védelmének az érdekében vette el a Konstanciát, viszont ő Aragónia és Barcelona Toulouse elleni szövetségével érvelt.¹⁵ Ez a szövetség azonban már 1137-ben létrejött, amikor Aragónia királya hozzáadta a lányát Barcelona grófjához, IV. Raymond Berengárhoz, aki ezáltal Aragónia hercege lett.¹⁶ Anglia és Barcelona/Aragónia pedig csak később, 1156/58-ban szövetkeztek egymással Toulouse ellen, innentől jól érzékelhető veszélyt jelentve a francia király és a grófság számára.¹⁷ Mindezek ismeretében világos, hogy 1154-ben a francia-kasztíliai házasság létrejöttének a kiváltó oka II. Henrik trónra kerülése volt.

¹¹ Reilly, 1998, 119.

¹² Az Aquitán hercegek igénye Toulouse-ra a 11. század végére nyúlik vissza. Bővebben: Gerard Pradalié: *Les comtes de Toulouse et l'Aquitaine (IXe-XIIe siècles)*. In: *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale*, Tome 117, N°249, 2005, 5-23. Itt: 14-19. Valamint: Jean-Luc Déjean: *Les comtes de Toulouse, 1050-1250*, Fayard, Paris, 1979, 151-153.

¹³ Déjean, 1979, 208.; Macé olvasatában teljesen egybeesik a francia és a Toulouse-i érdek, a házasság kezdeményezője maga V. Raymond. Laurent Macé: *Les comtes de Toulouse et leur entourage, XIIe-XIIIe siècles*, Éditions Privat, Toulouse, 2000, 28, 58.

¹⁴ A gróf apja (Alphonse Jourdain) és VII. Alfonz első unokatestvérek voltak, akik jó kapcsolatot ápoltak egymással. A Toulouse-i gróf támogatta unokatestvére kasztíliai ügyeit. Déjean, 1979, 153-155.

¹⁵ Wilfred Lewis Warren: *Henry II*, Eyre Methuen, London, 1973, 117.

¹⁶ Déjean, 1979, 154.

¹⁷ Jean Luc Déjean 1156-ra teszi az angol-aragón szövetséget. Déjean, 1979, 211. Ezzel szemben Laurent Macé 1158 mellett foglal állást. A Toulouse-ellenes szövetség tagjai: IV. Raymond Berengár, Barcelona grófja, valamint a Toulouse-i gróf hűbéresei: VII. Vilmos, Montpellier ura, Ermengarde, Narbonne vicomtnéja, I. Roger-Bernard,

A forrásokból szinte alig derül ki valami a kasztíliai hercegnőről. A tudósítók tiszteletre méltónak, erkölcsösnek, dicséretre méltó életvitelt folytató asszonyként jellemezték.¹⁸ A királyi udvarba természetesen kasztíliaiak is tartottak vele. Alfonz a kamarások mesterére bízta a lányát, aki nemcsak elvitte Konstanciát Franciaországba, hanem ott is maradt vele. Erről egy kortárs történétíró, Walter Map, különös tanulsággal bíró történetben számolt be: elbeszélése szerint épp Párizsban tartózkodott, amikor VII. Lajos találkozott egy vérző fejű szegény kislegénnyel, akit a királyné kamarásainak mestere bántott. A beszámoló szerint ő volt az, aki elhozta a királynét Kasztíliából. Miután a mester beismerte a tettét, a király elrendelte a kivégzését, de Konstancia kérésére – aki azzal érvelt, hogy VII. Alfonz az ő gondjaira bízta őt – megkegyelmeztek az életének, a jobb kezét viszont, amivel a legényt megütötte, levágták.¹⁹

Lajos tehát összességében a korai frank időket idézve, egy királyhoz méltó hercegnőt vett feleségül Konstancia személyében, egyrészt Toulouse biztosításának a céljából, másrészt pedig az utódlás biztosítása érdekében, hiszen Aquitániai Eleonórától nem született fiú gyermeke. A francia királynak azonban ezen a téren csalódnia kellett, mert második felesége sem váltotta be az ehhez hozzáfűzött reményeket; mindössze két lányuk született: Margit és Adél. Házasságuk csupán hat évig tartott, mert a „dicséretes életű, tettekben ragyogó, modorában ékes asszony” 1160-ban, életet adva második gyermeküknek, meghalt.²⁰ Konstanciát az általános szokástól eltérően a Saint-Denis-i apátságban temették el.²¹ Suger apát szerint a király mélyen gyászolta korán elhunyt feleségét, majd az érsekek, püspökök és a bárók tanácsára feleségül vette IV. Theobald (†1152), Champagne grófjának a lányát, Adélt.²² Konstancia halálát követően a francia és a kasztíliai udvar közötti kapcsolat egy időre eltűnik a forrásainkból, miközben a

Foix grófja és Raymond Trecauvel, Albi-Carcassonne-, Razès-, Béziers vicomtja. Jól látható, hogy a Toulouse-i gróft nem csak közvetlen déli szomszédja-, hanem saját hűbéresei is fenyegették. Ebbe a koalícióba lépett be II. Henrik angol király. Macé, 2000, 28-29.

¹⁸ Robert-Henri Bautier, Monique Gilles, Anne-Marie Bautier (szerk.): *Chronique de Saint-Pierre-le-Vif de Sens, dite de Clarius*, Edition du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1979, (továbbiakban: Clarius), 314.; Ex Libro Bernardi Guidonis, In: RHF, XII, 232.; E Chronico Turonensi, In: RHF, XII, 475.

¹⁹ Montague Rhodes James: *Walter Map: De nugis curialium, Courtiers' Trifles*, Clarendon Press, Oxford, 1983, 454-455.

²⁰ Suger, 164.

²¹ Clarius, 314. A királynékat a 13. század közepéig nem kaptak helyet a Saint-Denis apátságban. 898 és 1223 között Kasztíliai Konstancián kívül csak Arles-i Konstanciát (†1032) temették itt el. Kathleen Nolan: *The Tomb of Adelaide of Maurienne and the Visual Imagery of Capetian Queenship*. In: Kathleen Nolan (ed.): *Capetian Women*, Palgrave Macmillan, New York, 2003, 48.

²² Clarius ezen a ponton hozzá tette, hogy a király tanácsadói nyomására, lényegében kényszer hatására döntött úgy, hogy feleségül veszi Adélt. „*Tandem tamen consiliis archiepiscoporum et episcoporum suorum et aliorum procerum quasi coactus aquiescens, aliam duxit uxorem, Adelam nomine, comitis Teobaudi filiam.*” Clarius, 314.

király és a Toulouse-i gróf szövetsége sem nyugodott már családi köteléken, mivel V. Raymond eltaszította maga mellől a feleségét, aki 1165-ben elhagyta Toulouse-t.²³

Az, hogy Kasztília továbbra is fontos maradt ebben a rendszerben jól mutatja, hogy a Plantagenet fél is érdeklődött valamilyen hasonló szövetség létesítése iránt. Ezt igazolja az, hogy II. Henrik 1170-ben hozzáadta Eleonóra nevű lányát VIII. Alfonzhoz.²⁴ A Plantagenet uralkodónak ráadásul 1173-ban sikerült azt is elérnie, hogy V. Raymond hűséget fogadjon neki.²⁵ A francia-kasztíliai kapcsolat mindazonáltal nem szakadt meg véglegesen, sőt a század végén a két udvar újra szorosabbra fűzte a kapcsolatát azzal, hogy – mint ahogyan azt a továbbiakban látni fogjuk – a francia trónörökös feleségül vette Kasztília királyának a lányát, de az a frigy már teljesen más alapokon jött létre.

Két napig tartó házasság: II. Fülöp és Dániai Ingeborg

II. Fülöp Ágost (1165-1180-1223) apjához hasonlóan háromszor házasodott. 1180-ban feleségül vette Hainaut-i Izabellát, a nem minden konfliktusoktól mentes házasságuk fénypontját pedig a trónörökös születése jelentette.²⁶ A királyné azonban 1190. március 15-én meghalt meg miután ikreket szült, akik szintén életüket vesztették.²⁷ A megözvegyült király három évvel később újra megházasodott, 1193-ban feleségül vette I. Valdemár (1154-1182) dán király lányát, Ingeborgot. Érdeemes jelezni, hogy ez volt az első és egyetlen olyan házasságkötés, amely a francia és a dán udvar között létrejött. A már a második naptól meghökkenítő botrányral induló házasság számos történész érdeklődését felkeltette már, ugyanakkor bizonyos kérdések máig megválaszolatlanok maradtak.

²³ Déjean, 1979, 222.

²⁴ Léopold Delisle (ed.): *Chronique de Robert de Torigni, abbé du Mont-Saint-Michel suivie de divers opuscules historiques*, Vol.II., A. Le Brument, Rouen, 1873, (továbbiakban: Torigni, II), 22.; Hovedennél tévesen 1176 a házasságkötés dátuma. William Stubbs (ed.): *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, Vol.II, Longmans, Green and Co, London, 1869, (továbbiakban: Hoveden, Chronica, II.), 105.

²⁵ Hoveden, Chronica, II, 45.

²⁶ H. François Delaborde (ed.): *Oeuvres de Rigord et de Guillaume le Breton*, I, (továbbiakban: ORGB, I.) Librairie Renouard, Paris, 1882, (továbbiakban: ORGB, I.), 81-82.

²⁷ ORGB, I, 97-98.

A francia király és a nemzetközi politika

A házasság létrejöttének vizsgálatakor nem lehet figyelmen kívül hagyni az időzítést. II. Fülöp 1190-ben megözvegyült, utána keresztes hadjáratra ment, ahonnan 1192-ben tért haza. Ingeborgot 1193 augusztusában vette feleségül, méghozzá akkor, amikor Oroszlánszívű Richárd már hónapok óta fogoly volt a Német-római Császárságban. Azok, akik korábban a házasságkötés létrejöttét vizsgálták, úgy vélték, hogy a francia király az Anglia ellen irányuló inváziós tervének a végrehajtásához számított a dánok segítségére. Ennek alátámasztására egyrészt azzal érveltek, hogy Fülöp a keresztes hadjáratból visszatérve nem csak feldúlta Richárd birtokait, de 1193 tavaszán fel is sorakoztatta flottáját Wissantnál, hogy megtámadja a szigetországot; másrészt pedig az egyik korabeli tudósító, Newburgh-i Vilmos beszámolóját vették alapul, aki szerint amikor a francia követség Dániába ment lánykérőbe, hozomány gyanánt a dánok ősi jogát kérték Anglia trónjára.²⁸ Newburgh-i megjegyzi, hogy a dán király visszautasította a kérést, mondván, hogy erőik már le vannak foglalva a pogányok elleni küzdelemben, és nem szeretné országát kettős fenyegetésnek kitenni, így végül 10 000 márka hozományban állapodtak meg. Érdeemes röviden rámutatni, hogy itt a kortársaihoz képest „feltűnő részletességgel” tudósít Newburgh-i Vilmos.²⁹

II. Fülöp valóban kész lett volna megtámadni Angliát, kihasználva azt az előnyt, hogy Richárd ekkor távol volt országától. Ezzel az előnnyel ugyanakkor nem csak a francia király akart élni, hanem Oroszlánszívű Richárd öccse, Földnélküli János is, aki a fivére fogságát kihasználva akart hatalomra szert tenni. Miután értesült Richárd elfogásáról, beállt a francia király táborába és hűbéreskötést tett neki. II. Fülöpnek sikerült bevonulnia Normandiába, és egy angliai átkelést célzó támadás tervét fontolgatta, amihez Jánossal karöltve fel is sorakoztattak egy franciákból és flamandokból álló flottát 1193 tavaszán Wissantnál, amit aztán – Richárd híveinek az

²⁸ „Igitur rex Francorum missis ad regem Dacorum viris honoratis, germanae ejus laudatissimae virginis nuptias sollemniter expetivit. Rex autem Dacorum magnifice legatos suscipiens, petitionem quoque, de optimatum suorum consilio, libenter amplexus est. „Et quid,” inquit, „dominus vester vult sibi dari dotis nomine? Illi vero, prout in mandatis acceperant, „Antiquum,” inquit, „jus regis Dacorum in regno Anglorum et ad hoc assequendum classem exercitumque Daciae anno uno.” Tum ille, „Rem,” inquit, „difficilem postulat: veruntamen deliberabo an concedi debeat.” Richard Howlett (ed.): *William of Newburgh: Historia Rerum Anglicarum*, I, Longman&Co, London, 1884, (továbbiakban: Newburgh-i, I), 368.; Adam Fabricius: *Ingeborg, Philip Augusts dronning*, J. H. Schubothe Boghandel, Koppenhága, 1870, 6-8.; Robert Davidsohn: *Philipp II. August von Frankreich und Ingeborg*, Druck von Gebrüder Kröner, Stuttgart, 1888, 20-22; Géraud, I, 1845, 6-7.

²⁹ Newburgh-i, I, 368-369.

ellenállása miatt – kénytelen voltak szélnek eresztetni.³⁰ Fülöpnek tehát le kellett mondania az inváziós tervről. Richárd szabadon engedését közben véglegesen eldöntötték június 29-én Wormsban. Anglia királya vállalta a 150 000 márká váltságdíj megfizetését, valamint azt, hogy unokahúgát hozzá adja elfogója, V. Lipót, fiához. A megegyezés tartalmazta továbbá azt is, hogy Anglia királya visszakap 50 000 márkát, ha közbenjár a császár és annak régi riválisa, Oroszlán Henrik, közötti béke létrejöttében, mivel utóbbi Richárd sógora volt.³¹ Ezt követően Fülöp július 9-én Mantes-ban békét kötött Richárd embereivel.³² Mindezek tudatában valószínűtlennek tartom azt, hogy Fülöp újra tervbe vette volna az Anglia ellen irányuló expedíciót, ezúttal a dánok segítségével kiegészítve. Úgy vélem tehát, hogy a francia király és a dán hercegnő házassága nem azért jött létre, hogy a dánok támogassák Fülöp Anglia ellenes törekvéseit. Igaz ezt csak három krónikás hangoztatta: Newburgh-i Vilmos, Canterbury Gervase és Hoveden Roger, közülük is a leginkább részletekbe menően Newburgh-i. Mennyire hihetünk nekik? Az ebben az időszakban született egyéb forrásokat vizsgálva az látszik, hogy francia és dán oldalon ez fel sem merült. Tehát itt még csak nem is Plantagenet-párti de egyébként francia területen élő, jól informált krónikásokról van szó, hanem három olyan személyről, akik a La Manche túloldalán éltek és alkottak. Túlzás lenne azt gondolni, hogy arról írtak, amitől esetlegesen féltek? Newburgh-inál ráadásul a dán király a hozomány visszautasítását részben azzal magyarázta, hogy „az angol nemzet nagy, erős és híres gazdagságáról, és az a vélekedés, hogy képes megvédeni saját biztonságát és szabadságát minden külső erővel szemben.”³³ Ez a tudósítás tulajdonképpen Anglia méltatására irányult, leegyszerűsítve nem más, mint propaganda. Valószínűleg a kiforróban lévő francia-dán házasság híre, amire korábban nem volt példa, megdöbbsentően hatott, a krónikás pedig igyekezett kapcsolatot találni a múltbéli történések és a saját jelenében (1193) lévő események között. Így merülhetett fel számára ésszerű magyarázatként a dánok ősi joga Anglia trónjára. A szakirodalomban van olyan álláspont, mely szerint Fülöpnek egyébként sem lett volna túl sok esélye meghódítani Angliát, mert Normandia Richárd távollétében is hűséges maradt hozzá, ráadásul az sem valószínű, hogy a dánoknak a 12. század végén bármilyen igényük lett volna

³⁰ Bárány Attila: Oroszlánszívű Richárd fogsága. In: Bárány Attila, Pósan László (ed.): *Száműzetés, fogság, szabadulás a középkori és koraiújkorai Európában*, Debrecen, 2021, 74-77.

³¹ 1193. március 25-én Speyerben már megkötötték a szerződést Richárd szabadon engedéséről. Ezt véglegesítették június végén Wormsban. Bárány, 2021, 63-64, 77.

³² Elie Berger, H. François Delaborde (ed.): *Recueil des Actes de Philippe Auguste*, I, (továbbiakban: RAPA, I.) Imprimerie Nationale, 1916, nr.454.

³³ "*Anglorum gens magna et valida opibusque famosa, proprii vel salutis vel libertatis contra omnem vim extemam tuendae sufficere creditor.*" Newburgh-i, I, 368.

az angol trónra.³⁴ Támogatásukat azért is tartom továbbá megkérdőjelezhetőnek, mert Dánia királynéja ekkor, Gertrúd, Oroszlán Henrik lánya volt.³⁵ A német-római császári politikában a dánok, akárcsak az angolok, Welf-pártiak voltak, szemben Hohenstauf-párti II. Fülöppel. Így valószínűtlennek tűnik az, hogy a létrejövő házasság következtében a dánok a Staufok mellé pozícionálták volna magukat.³⁶

Egy 1193-ban kelt, William Æbelholt, Paraclete apátja által VI. Knutnak (1182-1204) írt levélből az derül ki, hogy a dánok ezzel a házassággal arra számítottak, hogy a friss francia kapcsolat miatt a németek nem fogják őket a jövőben háborgatni.³⁷ Számomra kérdéses ugyanakkor, hogy a francia udvar érvelhetett-e ezzel a lánykérés során? Richárd és VI. Henrik egyessége után Fülöpnek is lépnie kellett, főleg mivel a német-római császár elérte azt, hogy Richárd hűséget fogadjon neki a saját tulajdonában lévő birtokaiért, beleértve Angliát is. Azzal, hogy Anglia királyát – egy időre – a saját hűbéresévé tette, el tudta kerülni azt, hogy a szigetország János „jóvoltából” a francia király hűbéresévé váljon.³⁸ Jól látható tehát, hogy mind a francia-, mind a német fél és a pápaság is érdekelt volt abban, hogy hűbérviszonyt terjesszen ki a szigetországra.³⁹ A házasság létrejöttében francia oldalról tehát leginkább az játszhatott döntő szerepet, hogy Fülöp ne találja magát szembe egyedül Richárddal és VI. Henrikkel, így szövetséget kötött a dánokkal, akik a Német-római Császárság északi szomszédságában és a Baltikumban oly annyira megerősödtek az 1180-as évekre, hogy képesek voltak megtagadni a hűségesküt a német-római császártól (akkoriban Barbarossa Frigyesről).⁴⁰ Tehát, a házasság vélhetően nem közvetlen Anglia ellen irányult, hanem azzal a céllal jött létre,

³⁴ John W. Baldwin: *The Government of Philip Augustus, Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*, University of California Press, Berkeley, 1991, 82.

³⁵ 1167-ben, miután Oroszlán Henrik szász herceg elvált a feleségétől, elvette II. Henrik angol király lányát (1170), Matildát. Gertrúd Oroszlán Henrik első házasságából született, 1177-ben ment hozzá Knuthoz. Tobias Weller: *Die Heiratspolitik des deutschen Hochadels im 12. Jahrhundert*, Böhlau Verlag, Köln, 2004, 260-272.

³⁶ Vö. Frederik Pedersen: The Danes and the Marriage Break-up of Philip II of France. In: Paul Brand, Kevin Costello, W. Niall Osborough (ed.): *Adventures of the Law, Proceedings of the Sixteenth British Legal History Conference*, Fourt Courts Press, Dublin, 2005, 6.

³⁷ „Non est, mi domine, parvus honor qui offertur gratiae vestrae (quod tamen vobis in aure loquimur), quia, si copulatum vestris amicitiiis habueritis Regem Francorum, non erit de caetero vobis formidini cupiditas et avaritia Romanorum.” Epistolae Sancti Guillelmi, In: RHF, XIX, 310.; Géraud, I, 1845, 7, n3.

³⁸ Az angol tudósítók közül Hovedeni Roger az egyedüli, aki Richárd hűbéreskijéről tudósított. Ebben az áll, hogy az angol királynak évi 5 000 fontot kellett fizetnie a német-római császárnak a hűbéri birtokok után. A halálos ágyán VI. Henrik mindazonáltal felmentette mind Anglia királyát, mind pedig annak örököseit az eskü alól. William Stubbs (ed.): *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, III, Longman&Co, London, 1870, (továbbiakban: Hoveden, Chronica, III), 202-203; John Gillingham: Coeur de Lion in Captivity. In: *Quaestiones Medii Aevi Novae*, Vol.18, 2013, 59-83. Itt: 71-74; Davidsohn, 1888, 24.

³⁹ A Plantagenetek közül Földnélküli János (1199-1216) ismerte el először 1213-ban hűbérurának a pápát. Bárány Attila: János Király és a Magna Carta, In: *AETAS. Történettudományi Folyóirat*, 37, 2, 2022, 21-47. Itt: 37.

⁴⁰ John B. Freed: *Frederick Barbarossa, The prince and the myth*, Yales Univerity Press, New Heaven, 2016, 310, különösen: 441-442.

hogy Fülöp biztosítsa magát a német-római császár és Richárd „szövetségével” szemben. A dánok egyrészt azért láttak lehetőséget a franciákkal való szövetségben – ahogyan a fentebb idézett levél mutatja – mert a jövőben számítottak volna a francia befolyásra a németek ellen, valamint így lehetőség nyílt kiházasítani Ingeborgot, méghozzá nem is akárcsak, hanem a vitathatatlan tekintélynek számító Franciaország királyához. Mindez pedig azért lehetett fontos, mert nem Fülöp volt az első, aki feleségül vette volna a dán hercegnőt, csak hogy Dániai Ingeborg előéletéről a francia és angol krónikások nem szóltak, az információmorzsák német és dán forrásokban találhatók.

Lübecki Arnolddól tudjuk, hogy nem sokkal I. Valdemár halálát megelőzően német követek érkeztek Dániába, hogy véglegesítsék az egyik dán hercegnő házasságát Barbarossa Frigyes egyik fiával, a hozományt tekintve pedig 4 000 márkában állapodtak meg. A krónikás, habár nem nevezte nevén, hogy melyik hercegnőről volt szó, annyit mégis elárult, hogy ekkoriban – tehát 1182-ben – a hercegnő hét éves volt.⁴¹ Ez az adat csak egyetlen dán hercegnőre illik, aki nem más, mint az 1175 környékén született Ingeborg, akit Barbarossa fiához, VI. Sváb Frigyeshez terveztek hozzáadni.⁴² I. Valdemárt fia, VI. Knut (1182-1204) követte a trónon, aki útnak engedte testvérét a Német-római Császárságba VI. Sváb Frigyes jegyeseként, de mivel a dán király megtagadta a hűségesküt a német-római császártól és nem fizette ki a megállapodás szerint a testvére hozományának második felét, 1187-ben Ingeborgot hazaküldték Dániába.⁴³ Habár Lübecki tudósít ezen a ponton a legrészletesebben, a kiházasítás két dán évkönyvben is szerepel.⁴⁴

1187 és 1193 között eltelt öt évben a hercegnő kiházasítatlan maradt, majd 1193-ban Fülöp elküldte Dániába Étienne-t, Noyon püspökét „könyörögve és esdekelve kérve” Knutot, hogy adja hozzá valamelyik lánytestvérét.⁴⁵ Fülöp ugyanakkor szerénytelenül 10 000 márka hozományt kért. Newburgh-i szerint a követek azután kérték pénzbeli hozományt, miután Knut visszautasította a kérést, hogy a dán flottát Fülöp rendelkezésére bocsássa, valamint elzárkózott attól, hogy átruhazza a dánok ősi jogát Anglia trónjára. Úgy vélem azonban, hogy fentebb felsorolt érvekre támaszkodva (miszerint a dán segítség valójában fel sem merült) Fülöp már

⁴¹ Graham A. Loud (ed.): *The Chronicle of Arnold of Lübeck*, Routledge, New York, 2019, (továbbiakban: Lübecki) 93-94.

⁴² Davidsohn, 1888, 16.; Freed, 2016, 439.

⁴³ Lübecki, 94.; Davidsohn, 1888, 17; Freed, 2016, 441-442.

⁴⁴ Lásd: Ex Annalibus Waldemarianis et Vitescolensibus In: Monumenta Germaniae Historica (továbbiakban: MGH) SS 29, 178. A Monumenta Germaniae Historica sorozat SS 29. számú kötete tartalmazza a 12-13. századra vonatkozó dán forrásokat. Bővebben: Georg Waitz (ed.): Ex rerum Danicarum Scriptoribus saec. XII. et XIII. In: MGH SS 29, 1-268.

⁴⁵ ORGB I, 124.

eleve „csak” a 10 000 márkát kérte hozomány gyanánt, ami így sem egy kis összeg volt, sőt, igencsak nagy terhet rótt a dán kincstárra. Vilmos, VI. Knutnak írott leveléből kiderül, hogy Dánia királya a nagyösszegű hozomány hallatán hezitálni kezdett, de az apát azzal biztatta királyát, hogy a franciákkal való szövetség megér ennyi pénzt a németekkel szemben.⁴⁶

Házasságkötés, koronázás, fordulat

Ingeborg francia és dán kísérettel érkezett Franciaországba 1193 augusztusában. A beszámolók szerint Fülöp izgatottan várta a jövődöbéli feleségével való találkozást, akit ünnepélyesen fogadott Amiens-ben, és még aznap, augusztus 14-én feleségül vett (*rex Francorum Philippus cum episcopis et regni proceribus cum maximo accurrens gaudio*).⁴⁷ A hercegnő jegyajándékként (*dotalatium*) megkapott mindent, ami Orléans, Chécý, Châteauneuf és Neuville prévôt-ságához tartozott.⁴⁸ Másnap Ingeborgot Franciaország királynéjává koronázták, ami során az események váratlan fordulatot vettek. A király – miután elhálták a nászt – látni sem akarta feleségét.⁴⁹ Fülöp ezzel elindított egy két évtizeden át tartó lavinát, ami a tiszavirág-életű francia-dán szövetség végét jelentette, ráadásul az egyházzal való kapcsolatában is törést okozott.

A francia király és Dániai Ingeborg kapcsolatának ez a leghomályosabb pontja, a fennmaradt források alapján maguk a kortársak sem tudták észszerűen megindokolni, hogy mi lehetett a hirtelen pálfordulás oka. A kortárs krónikások egy része leginkább valamilyen varázslatra gyanakodott, amikor megjegyezték, hogy a király, akit „boszorkányok támadtak meg, mint azt mondják [...] az ördög ösztönzésére” még aznap száműzte feleségét, akire „oly régóta vágyott”⁵⁰. Úgy vélem, hogy a „varázslat”, mint érv magától a királytól származott évekkel később, amit a krónikások ilyen formán átvettek. Fülöp ugyanis abban a hitben volt – vagy legalábbis ezt igyekezett elhitetni –, hogy azért képtelen testileg közeledni a feleségéhez, mert átok alatt áll.⁵¹ Newburgh-i sem tudott konkrétumot, de több lehetséges okot is felsorolt:

⁴⁶ Epistolae Sancti Guillelmi, In: RHF, XIX., 310-311.; Géraud, I, 1845, 7.

⁴⁷ ORGB, I, 124.; James M. Powell (ed.): *The Deeds of Pope Innocent III by an Anonymous Author*, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 2007, (továbbiakban: Deeds of Pope Innocent III), 64.

⁴⁸ Az jegyajándékról szóló oklevél a házasságkötés napján keletkezett. RAPA I, nr.456. „*tout ce qui dépend de la prévôté d'Orléans, Chécý, Châteauneuf et Neuville*”

⁴⁹ Deeds of Pope Innocent III, 64.

⁵⁰ ORGB, I, 124-125.; Boszorkányokkal érvelt Breton Vilmos is és a Saint-Denis Krónikába is így került be. ORGB, I, 195.; Chronique de Saint-Denis, In: RHF, XVII, 379.

⁵¹ Az, hogy király – saját bevallása szerint is – varázslat alatt állt, először III. Ince 1205. június 30.-i Ingeborgnak írt levelében tűnik fel. Ebben a pápa tudatta a királynéval, hogy Fülöp és sokan mások is azt hiszik, hogy a király

egyesekek szerint "a szájából áradó bűzös lehelet miatt, mások szerint valami rejtett utálatosság miatt vált el tőle, vagy azért, mert nem találta szűznek."⁵² III. Ince névtelen biográfusa szerint Fülöp némi győzködésre a koronázás napján felkereste új feleségét Saint-Maur-des-Fossés-ban, ahonnan olyan gyűlöletet érezve távozott, hogy hallani sem akart már az asszonyról. Ő azt állította, hogy a nászt nem hálták el, míg Ingeborg azt, hogy igen.⁵³ Fülöp viselkedésére van olyan tudományos magyarázat, amely indokolni tudja azt, hogy a királyt – saját bevallása szerint is – elvarázsoolták, ezért képtelen volt elhálni a nászt. Ennek oka a *maleficium*, azaz egy olyan speciális impotencia volt, amit csak bizonyos személyek tudnak kiváltani.⁵⁴ Amennyiben ez igaz, az sem ad magyarázatot arra, hogy a koronázási ceremónia során – ahogyan azt a névtelen szerző írja – miért lett a király rosszul – már ha hihetünk a tudósítónak – mivel a koronázás megelőzte az Ingeborgnál tett látogatást.⁵⁵ Ezen a ponton be kell látni, hogy Fülöp és Ingeborg házasságának ez egy olyan homályos és számos kérdést felvető fordulópontja, amire nem lehet egyértelmű magyarázatot találni. Az ismeretlen szerző szerint a válás lehetősége már a koronázás napján felmerült, ráadásul vérrokonságra hivatkozva.⁵⁶ Úgy vélem ez nem kezelhető tényként – főleg, hogy az életrajz több mint tíz évvel a házasságkötés után íródott.⁵⁷ A szerző ezzel pusztán azt vetítette előre, hogy a néhány hónappal később kimondott válás, előre megtervezett volt. Az azonban kétségtelen, hogy a Saint-Maur-des-Fossés-i találkozástól kezdve a király teljes mértékben elhatárolódott a feleségétől.

Nyolcvankét nappal később – miután többen is azt állították, hogy Ingeborg közeli rokonságban állt Fülöp első feleségével, Izabellával – november 5-én a Compiègne-ben megtartott gyűlésen a reimsi érsek kimondta a király és a királyné közötti válást.⁵⁸ A hír gyorsan elterjedt, az emberek inkább arról beszéltek, mint az azt megelőző esküvőről – hangoztatta Ralph de Diceto

varázslat hatása alatt áll, és a vérrokonság mellett erre hivatkozva is igényt tart a válásra. Niels Skyum-Nielsen (ed.): *Danmarks Riges Breve, Udgivet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Franz Blatt*, 1.4, Ejnar Munksgaards Forlag, København, 1958, (továbbiakban: DRB, 1.4), nr. 99., 1207-1208-ban Fülöp hajlandó lett volna próba elé állni, azaz közeledni Ingeborghoz annak érdekében, hogy megbizonyosodjon arról, hogy átok alatt áll-e vagy sem, de végül meggondolta magát. DRB, 1.4, nr.128., nr.140., nr.141.

⁵² Ugyanakkor a krónikás úgy vélte, hogy a felsoroltak közül egyik sem lehet válási ok. Newburgh-i, I, 369.

⁵³ Deed of Pope Innocent III, 64. A király évekkel később is azt állította, hogy feleségével nem ismerték egymást testi értelemben. A pápa 1208-as Lateránban kelt leveléből az is kiderül, hogy azok után, hogy Ingeborg a pápa legátusainak is elmondta, hogy a házasságot elhálták, a király el akarta érni azt, hogy felesége mégis ennek az ellenkezőjét nyilatkozza. DRB, 1.4, nr.148.

⁵⁴ Bővebben: Rousseau, Constance M.: Neither Bewitched nor Beguiled: Philip Augustus's Alleged Impotence and Innocent III's Response. In: *Speculum*, Vol. 89/2, The University of Chicago Press and Medieval Academy of America, 2014, 410-436.

⁵⁵ Gesta Innocenti III, 64.

⁵⁶ Deed of Pope Innocent III, 64.

⁵⁷ 1204 és 1209 között. Deed of Pope Innocent III, xi.

⁵⁸ Deed of Pope Innocent III, 65; ORGB, I, 124-125; ORGB, 195; Hoveden, Chronica, III, 224; Newburgh-i, I, 369-370.

12. századi angol krónikás, ami jól mutatja azt, hogy a hirtelen válás valóban meglepte a közvéleményt a La Manche-on túl is.⁵⁹ Newburgh-i egyenesen azzal vádolta a királyt, hogy az ő parancsára esküdtek hamisan.⁶⁰ Hovedennel együtt azon a véleményen voltak, hogy a válást azért kellett ilyen módon gyorsan kivitelezni, mert Fülöp feleségül akarta venni a rajnai palotagróf lányát, Hohenstauf Ágnest.⁶¹ A frigy létrejöttét nem meglepő módon VI. Henrik is támogatta, mert Ágnes másik lehetséges férjjelöltje Oroszlán Henrik fia, Henrik volt. Érthető, a házasságból kölcsönösen profitálni tudtak volna. Ha Fülöp feleségül veszi Ágnest nagyobb befolyásra tudott volna szert tenni a Német-római Császárságban, VI. Henrik pedig el tudta volna kerülni azt, hogy a Welfek újra nagy befolyásra tegyenek szert a birodalomban. A házassági terv végül kudarcba fulladt, mert Ágnes 1193 végén, vagy 1194 elején mégis a Welfekkel szövetkezve hozzáment Oroszlán Henrik fiához, ifjabb Henrikhez, ami természetesen keresztülhúzta a német-római császár és a francia király számításait.⁶² A francia kútfőknél ugyanakkor semmi nyoma annak, hogy a francia király Hohenstauf Ágnes miatt akart válni, és a szakirodalom sem alapoz a két krónikás – Newburgh-i Vilmos és Hovedeni Roger – álláspontjára, tehát a király házassági szándékát Hohenstauf Ágnessel nem tekinti az Ingeborgtól való válás indokának.

II. Fülöp és Ingeborg válásának a híre csak 1194-ben jutott el a dán udvarba, ahol felháborodtak azon, hogy egyesek állítása szerint Ingeborg rokonságban állt Hainaut-i Izabellával. Válaszul – az egyébként francia származású, Párizsban született és tanult, korábban a párizsi Sainte-Geneviève apátság kanonokja – William Æbelholt, Paraclete apátja elkészítette Ingeborg genealógiáját, amiben bebizonyította, hogy a dánok és a flamandok nem álltak egymással rokonságban.⁶³ Miután ezt elküldték Rómába a pápához, III. Celesztin 1195. március 13-án semmissé nyilvánította a Compiègne-ben kimondott válást, valamint megtiltotta, hogy Fülöp újra házasodjék.⁶⁴

⁵⁹ William Stubbs (ed.): *The Historical Works of Master Ralph de Diceto, dean of London*, II, Longman & Co, London, 1876, (továbbiakban: Diceto, II), 111.

⁶⁰ Newburgh-i, I, 369-370.

⁶¹ Newburgh-i, I, 370, 385-386; Hoveden, *Chronica*, III, 224-225.

⁶² Joachim Ehlers: *Heinrich der Löwe, der ehrgeizige Welfenfürst*, Theiss, Darmstadt, 2021, 366-367, 384.; Benjamin Arnold: *Princes and territories in medieval Germany*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, 138; A házasság révén a Welfek jelentős befolyásra tettek szert a Rajna-vidéken.

⁶³ Wilhelmi Abbatis: *Genealogia Regum Danorum ad Ingeburgis Reginae Francorum causam defendendam conscripta*. In: Martin Clarentius Gertz (ed.): *Scriptores Minores Historiae Danicae medii aevi ex codicibus denuo recensiti*, I, Kommission hos G. E. C. Gad, København, 1917-1918, 176-185.

⁶⁴ III. Celesztin a döntésről levélben tájékoztatta Sens és Reims érsekét, valamint II. Fülöpöt. Carl Andreas Christensen, Herluf Nielsen (ed.): *Danmarks Riges Breve, Udgivet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Franz Blatt*, 1.3, C. A. Reitzels Boghandel, København, 1977, (továbbiakban: DRB, 1.3), nr.211, nr.212, nr.213. Philippe Jaffé szerint a dátum május 13. és nem március 13. Philippe Jaffé (ed.): *Regesta Pontificum Romanorum ab conditio ecclesiae ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Veit et Comp, Lipcse, 1885, 901.

A törvénytelen feleség: Merániai Ágnes

Franciaország királya nem vette komolyan a pápai tiltást és 1196 júniusában feleségül vette azt a Merániai Ágnest (a forrásokban gyakran Marie-nak nevezik), akinek a testvére, Gertrúd, néhány évvel később II. András magyar királyhoz ment feleségül.⁶⁵ II. Fülöp és Merániai Ágnes házasságának létrejöttéről nem tudunk sokat, így nem ismert, hogy hol házasodtak össze és az sem, hogy ki adta őket össze. Köztudott ugyanakkor, hogy Ágnes befolyásos családból származott, apja, a Hohenstauf-párti IV. Berthold közeli kapcsolatban állt a német-római császárral. A később a magyar történelemből is ismert IV. Berthold az 1170-es évek elején Isztria örgrófja lett, majd az 1180-as évek elején Merániával együtt hercegi címet kapott.⁶⁶ Ebből adódóan arra lehet következtetni, hogy II. Fülöpnek ezzel a házassággal is (akárcsak a Hohenstauf Ágnessel, feltéve, ha az megvalósul) azt volt célja, hogy szorosabb kapcsolatot ápoljon a Német-római Birodalommal.⁶⁷ A hír hallatán a dánok és Ingeborg azonnal a pápához fordultak. Knut követelte a király birtokainak interdiktum alá helyezését.⁶⁸ Ágnest nem koronázták meg és nem ismerték el törvényes feleségként. Önhibáján kívül vált megvetés tárgyává, sorsa még Ingeborgénál is hányatottabb volt. Többnyire csupán ágyasnak tartották, a kortárs kútfők egy része a tudósításaikban még a nevének sem volt hajlandó őt nevezni.⁶⁹ Későbbi krónikásokat követve ugyanakkor már van példa arra, hogy királynéként említik, így Aubry de

⁶⁵ ORGB, I, 135, Richard Howlett (ed.): *William of Newburgh: Historia Rerum Anglicarum*, II, Longman&Co, London, 1885, (továbbiakban: Newburgh-i, II), 459-460. Úgy tűnik, hogy a Német-római Császárság két szomszédja hasonló házasságpolitikát folytatott, azzal, hogy a francia király is és a magyar király is merániai hercegnőt vett feleségül. II. Géza és VII. Lajostól kezdve több alkalommal is előfordult az, hogy a magyar és a francia fél ugyanazon politikai táborba került a német-római császárral szemben. Miután 1159-ben szakadás állt be az egyházba, mindkét király III. Sándor pápaságát támogatta – a Barbarossa Frigyes által pártolt – IV. Konráddal szemben, ráadásul 1161-ben katonai szövetséget kötöttek a császár ellen. III. Béla – aki apjához hasonlóan III. Sándor táborát erősítette – uralkodása alatt a magyar-francia kapcsolatok még jelentősebbé váltak azáltal, hogy a magyar király 1186-ban feleségül vette II. Fülöp francia király testvérét, Margitot. Makk Ferenc úgy vélte, hogy a házassággal III. Béla maga mellett akarta tudni a francia király szövetségét szemben a Német-római császársággal, ami egyre szorosabb kapcsolatba lépett az itáliai normannokkal. A német-normann szövetség ugyanis ezzel fenyegetést jelentett a Magyar Királyságra nézve. Makk Ferenc: *Magyar külpolitika (896-1196)*, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 1993, 158, 167-168, 182.

⁶⁶ Arnold, 1991, 103, 124.

⁶⁷ Tobias Weller meglepőnek vélte azt, hogy IV. Bertold a körülmények ellenére hozzáadta a lányát II. Fülöphöz. Weller, 2004, 726., Jim Bradbury: *Philip Augustus, King of France 1130-1223*, Routledge, New York, 2013, 183.

⁶⁸ DBR, I.3, nr.217; *Epistolae Sancti Guillelmi, Abbatis S. Thomae de Paracleto*. In: RHF, XIX, 320-321.

⁶⁹ Hoveden és Vilmos, Andres apátja például egyszer sem nevezte nevén. Hoveden, *Chronica*, III, 306-307; William Stubbs (ed.): *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, Vol. IV, Longman&Co, London, 1871, (továbbiakban: Hoveden, *Chronica*, IV), 86, 137-138; Leah Shopkow (ed.): *William of Andres: The Chronicle of Andres*, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 2017, 148, 165.

Trois-Fontaines vagy Guillaume de Nangis is.⁷⁰ A kútfők közül előbbi számolt be Ágnesről és családjáról a legrészletesebben, amikor ismertté tette a családfáját.⁷¹

Konfliktus az egyházzal

Az egyház, a pápával az élen igyekezett közbeavatkozni, de leszámítva, hogy III. Celesztin a Compiègne-ben kimondott válást semmissé nyilvánította, valójában érdemben nem történt előrelépés. Hogy az ügy húsz évig napirenden maradt (1193-1213) abban III. Ince pápa trónra kerülése jelentett fordulópontot 1198-tól. Az új pápa, elődével – III. Celesztinnel – szemben erősebben lépett fel a francia királlyal szemben, azt akarta elérni, hogy a király szakítsa meg kapcsolatát Ágnessel és fogadja vissza Ingeborgot, ellenkező esetben értelmezése szerint a király házasságtörést követ el. Ennek okán a következő évben, (1200. január 15-én) a pápa által küldött bíboros, Capuai Péter interdiktum alá helyezte a király birtokait, megtiltva a szentségek osztását a keresztelés és a gyónás kivételével.⁷² Az interdiktumot nyolc hónappal később feloldották, miután Fülöp szeptemberben kijelentette, hogy az egyház kérésének eleget téve megszakítja kapcsolatát Ágnessel és kvázi ideiglenesen visszafogadja a feleségét, ugyanakkor a válási szándékról nem mondott le.⁷³ A házasság felbontásával kapcsolatos tárgyalást a következő évre halasztották. 1201. március végén a felek összegyűltek Soissons-ban, ahol jelen volt a dán követség is. A napokon át elhúzódó vitának a végkifejletét a király nem várta meg, úgy vélte, hogy a pápa küldöttjeinek nem állt szándékukban számára kedvező döntést hozni az ügyben, ezért sietve távozott.⁷⁴ 1200-ban az interdiktum feloldásának másik feltételét a Merániai Ágnessel való kapcsolat megszakítása jelentette, aminek a francia király – látszólag legalábbis – eleget tett. A pápai utasítás szerint Ágnest ki kellett volna utasítani az országból, amire nem került sor amiatt, hogy várandóssága előrehaladott állapotban volt, így az egyik

⁷⁰ François Guizot (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*, J.-L.-J. Brière, Paris, 1825, 85-86; *Chronica Albrici Monachi Trium Fontium*. In: MGH SS 23, 873.

⁷¹ *Chronica Albrici Monachi Trium Fontium*, MGH SS 23, 873.

⁷² Hoveden, *Chronica*, III, 112. III. Ince 1198-ban levélben utasította a bíborost, hogy amennyiben a király nem békül ki a feleségével, helyezze interdiktum alá a birtokait. DRB, I.3, nr.230.

⁷³ Hoveden, *Chronica*, IV, 113, 138; Octavianus beszámolt a gyűlésről a pápának, valamint arról, hogy feloldotta az interdiktumot, miután Fülöp megesküdött, hogy megválk Ágnestől és királynéhez méltóan fog bánni Ingeborggal. DRB, I.4, nr.12. III. Ince ezt követően tudatta a legátussal, hogy valójában nem járt sikerrel, Ingeborg ugyanis tudatta vele, hogy Fülöp valójában nem fogadta őt vissza sem feleségként, sem pedig királynéként. DRB, I.4, nr.17.

⁷⁴ Hoveden, *Chronica*, IV, 147-148; ORGB, I, 149. Fülöp levélben adott magyarázatot a pápának arról, hogy miért hagyta ott a gyűlést. Lásd: Petit-Dutaillis, Charles, Delaborde, H. François (ed.): *Recueil des Actes de Philippe Auguste*, Tome II, Imprimerie Nationale, 1943, (továbbiakban: RAPA, II.), nr.676.

királyi rezidenciában, Poissy-ban helyezték őt el.⁷⁵ Itt halt meg 1201-ben szülés közben, életet adva a francia királlyal közös második gyermekének, Fülöpnek. A Mantes közelében található Saint-Corentin templomban temették el, ahol Fülöp később százhusz apácából álló bencés apátságot alapított.⁷⁶

Az évek során számos levélváltásra került sor Dánia, Franciaország és Róma között, mégsem sikerült Fülöpöt meggyőzni arról, hogy visszafogadja eltaszított feleségét, dacára annak, hogy Ágnes már elhunyt. A pápa leveleiből egyértelműen kiolvasható az aggodalom, hogy mások is Fülöp példáját fogják követni. III. Ince igyekezett elkerülni, hogy egy elnézőbb egyházi hozzáállás a házasság épp kialakuló szentségét gyengítse a közvéleményben.⁷⁷ Az egyház mégsem tudta elkerülni azt, hogy mások is hasonló módon bontsák fel házasságukat, mint Fülöp. A pápa szerint például I. Ottokár cseh király a francia uralkodó példáját követte, amikor eltaszította maga mellől törvényes feleségét azért, hogy elvegye a magyar király, III. Béla lányát, Konstanciát.⁷⁸ Úgy tűnik, hogy a közvélemény is rossz szemmel tekintett a királyra amiatt, ahogyan a feleségével bánt. A pápa egyik 1198-ban kelt levelében a királyt okolta az ország pusztító éhínség miatt, és elképzelhető, hogy mások is osztoztak ezen a vélekedésen.⁷⁹ A Római Egyház feje az évek óta tartó huzavonát megelégedve 1212. június 9-én Lateránban kelt levelében megkérte a francia királyt, hogy a továbbiakban ne zaklassa őt ezzel az ügygel.⁸⁰

Érdekes, hogy a hosszú évek során Ingeborg inkább tűrte a megaláztatások sorozatát, ahelyett, hogy visszatért volna Dániába. A Compiègne-ben kimondott válás után is Franciaországban maradt és különböző helyszíneken, hol jobb, hol rosszabb körülmények között élte az életét – többnyire bezártságban. Franciaországban való maradására vonatkozóan a korabeli tudósítók eltérő válaszokat adtak. Hoveden szerint Fülöp már a koronázást követő napon haza akarta küldeni Ingeborgot, de a haza felé tartó dánok visszautasították, hogy magukkal vigyék őt és

⁷⁵ DRB, 1.4, nr.17.

⁷⁶ Chronica Albrici Monachi Trium Fontium, MGH SS 23, 878; ORGB, 206.

⁷⁷ Lásd például: 1198. május 17-én kelt levelében a pápa Fülöp szemére vetette, hogy rossz példát mutat a népének. Azzal érvelt, hogy voltak, akik szintén bűnbe estek, mentségül pedig a király esetét hozzák fel, ami káros volt az egyház tekintélyére is. DRB, 1.3, nr.227; 1199 októberében Ince a francia egyház tagjai számára azt írta, hogy a királynak ki kell javítania az "Istent sértő túlkapásokat" és változtatnia kell magatartásán, mert "rossz példát mutat másoknak a bűnök mentegetésével és az egyház szentségeinek semmibe vételével". DRB, 1.3, nr.255.

⁷⁸ Ince 1199-ben levélben felszólította a francia egyházat, hogy cselekedjenek és tereljék helyes útra a királyukat, különben a mindennapok embere is kész lesz követni a példát, ahogyan azt a cseh király is tette. DRB, 1.3, nr.255.

⁷⁹ „*Qui quoniam eidem regine sui negavit corporis potestatem ipsius promerentibus culpis multis angustis irruentibus numquam obtata potuit felicitate gaudere sed preter alias afflictiones tota Gallicana provincia famis fuit sterilitate percussa et nisi quantoties respiscat flagellum dei contra se potest gravius formidare.*” DRB, 1.3, nr.226.

⁸⁰ Niels Skyum-Nielsen (ed.): *Danmarks Riges Breve, Udgivet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Franz Blatt*, 1.5, Ejnar Munksgaards Forlag, København, 1957, 1.5, (továbbiakban: DRB, 1.5), nr.15.

inkább sietve távoztak.⁸¹ Guillaume de Breton úgy vélte, hogy Ingeborg „nem hagyta el Franciaországot, mert a mindennapi élethez szükséges ellátást a kincstárból biztosították számára.”⁸² Rigord szerint Ingeborg „mivel nem akart visszatérni a dánokhoz, úgy döntött, hogy Gallia egyes részeinek vallásos helyein marad, és inkább imádságokkal őrizte meg egész életében a házastársi tisztaságot, minthogy mással egyesülve beszennyezze a házasság első kötelékét.”⁸³ Diceto úgy fogalmaz, hogy, a királyné „inkább élt Soissons-ban az apácák között, minthogy meglátogassa családtagjait Dániában.”⁸⁴ Matthew Paris úgy tudta, hogy a király a feleségét „a házasság után a Soissons-i apácák közé záratta és elrendelte, hogy a vele érkező dánok menjenek haza.”⁸⁵ A tudósításokból tehát biztosan megállapítható az, hogy Fülöp távol akarta magától tartani Ingeborgot, az azonban nem, hogy a dán hercegnő miért döntött a maradás mellett. A francia király apja példájából tanulva, jogosan hihette azt, hogy a válás kimondása után végleg megszabadul a feleségétől, aki majd visszatér Dániába. Az, hogy mégsem ez történt, azaz Ingeborg nem vállalta, hogy visszatér szülőföldjére abban több tényezőt is mérlegelhetünk: vezethette igazságérzete, vagy pusztán az, hogy nem akart szégyent hozni a családjára. Saját elmondása alapján – amely egy 1194-ben kelt – Tournai érseke által a reimsi érseknek írt levélből derül ki – a barátai és a közeli rokonai elfordultak tőle.⁸⁶ Ez alapján Ingeborgot valószínűleg Dániában sem látták volna szívesen újra, amiben közrejátszhatott az is, hogy néhány évvel korábban őt már egyszer a németek hazaküldték. Inkább maradt tehát a Francia Királyságban a bizonytalanságot választva, minthogy hazatérjen.

Habár II. Fülöp az évek során mindent megtett annak érdekében, hogy a házasságát felbonttassa, nem járt sikerrel. Ahogy jeleztem, 1212-ben a pápa egyértelműen a tudtára adta, hogy nem hajlandó már az üggyel foglalkozni.⁸⁷ Ingeborg közben hosszú éveken keresztül tűrte a megpróbáltatásokat, költői megfogalmazásában „a nyomorúság kenyerét és a szorongás italát” fogyasztva (*pane tribulationis et potu angustie cotidie utor*)⁸⁸, a hitét azonban nem veszítette el. 1213-ban aztán Fülöp hirtelen visszafogadta őt. Nem tudni, hogy mi változott

⁸¹ Hoveden, *Chronica*, III, 224.

⁸² ORGB, I, 195. A krónikás tudósítása pontatlan, Fülöp ugyanis csak a sokadik pápai felszólításra tette lehetővé a királynénak a kincstár által finanszírozott ellátását 1208 körül. 1194-ben Vilmos, Tournai érseke levélben tájékoztatta a reimsi érseket Ingeborg állapotáról. Ebben az áll, hogy a királyné még a ruháit is kénytelen eladni, hogy pénzhez jusson, ugyanakkor nagyon hálás volt a reimsi érseknek, aki gondoskodott róla – úgy tűnik anyagiilag is. *Lettres d'Étienne de Tournai*, nr. 213, nr.214. Legkorábban 1208-ban van nyoma annak, hogy a király gondoskodott a Ingeborg megfelelő ellátásáról. DRB, 1.4, nr.148.

⁸³ ORGB, I, 125.

⁸⁴ Diceto, II. 111.

⁸⁵ Matthew Paris, *Chronica Majora*, II, 402.

⁸⁶ „*Amici mei et proximi mei, quasi alieni, recesserunt a me...*” *Lettres d'Étienne de Tournai*, nr.213.

⁸⁷ DRB, 1.5, nr.15.

⁸⁸ DRB, 1.4, nr.78.

ennyi idő után, a hirtelen kibékülést legalább akkora homály fedi, mint az eltaszítást. A királyné visszafogadása egyrészt valószínűleg annak tudható be, hogy a francia király a pápa utolsó – a házasság felbontását elutasító – levele után beletörődött abba, hogy nem tud elválni a feleségétől. Másrészt II. Fülöp 1213-ban ismét Anglia ellenes inváziót tervezett, immáron az egyház támogatásával – a korábbi szövetségese, János, ellen – így a nézeteltérések orvoslása Rómával, illetve a közvélemény megnyerése fontos szerepet játszhatott. Anglia királyának, Jánosnak, ebben az időszakban rossz volt a viszonya mind az egyházzal, mind pedig a francia királlyal. Mivel nem tett eleget vazallusi kötelezettségeinek, II. Fülöp 1202-ben a legfőbb hűbérúr jogán megfosztotta őt a kontinentális birtokok nagy részétől, amelyet aztán éveken keresztül próbált visszaszerezni, sikertelenül.⁸⁹ János továbbá konfliktusba került az egyházzal is, amelynek *interdictum* és kiátkozás lett a vége, ezért a pápa támogatta a Capet-k Anglia ellenes invázióját.⁹⁰ A szakirodalomban van olyan elképzelés, mely szerint a francia király a dán segítség miatt fogadta vissza Ingeborgot, de ezt valójában semmi nem igazolja.⁹¹ Az invázióról már 1212-ben döntöttek Soissons-ban, amikor Fülöp eljegyeztette a lányát Brabant hercegeivel.⁹² Továbbá valószínűtlen, hogy II. Valdemár (1202–1241) aki egyik, 1205-ös, pápának címzett levelében a franciákra még ellenségként tekintett, a húsz évig eltartó nézeteltérést 1213-ban hirtelen félretette volna.⁹³

Egy másik fontos adatunk a házasságra vonatkozóan évekkel későbből származik: Fülöp 1222 szeptemberében kelt végrendeletében 10 000 párizsi livre-t hagyott Ingeborgra, amely azzal zárul, hogy „többet is adhatnánk, de ezzel bőven kárpótolni tudjuk mindazt, amit igazságtalanul kaptunk.”⁹⁴ Hogy utóbbi pontosan mire utal, az nem egyértelmű. Úgy tűnik, hogy Ingeborgnak a végrendeletben foglaltakért cserébe le kellett mondania a hozományáról, és ez állhat a mögött a megállapodás mögött, amelyet 1223 augusztusában kötött VIII. Lajossal (1223-1226), melynek értelmében számos jogot kapott Orléans, Chécý, Châteauneuf és egyéb birtokokra vonatkozóan. Ingeborgnak ezért minden egyéb követeléséről le kellett mondania.⁹⁵

⁸⁹ Bárány Attila: *A normann hódítástól a Magna Cartáig*, Attraktor, Máriabesnyő, 2011, 121-124.

⁹⁰ Bradbury, 2013, 192.

⁹¹ Bradbury, 2013, 185.; Géraud, II, 1845, 115.

⁹² ORGB, I, 245; Chronique de Saint-Denis, In: RHF, XVII, 400.

⁹³ DRB, 1.4, nr.101.

⁹⁴ „Item donamus karissime uxori nostae Isanbor, regine Francie, decem millia librarum parisiensium, quamvis ampliora eidem regine possemus dare; sed nos ita taxavimus, ut ea que injuste recepimus, possemus plenius emendare.” Charles Samaran, Michel Nortier (ed.): *Recueil des actes de Philippe Auguste*, IV, Imprimerie Nationale, 1979, (továbbiakban: RAPA, IV.) nr.1796.

⁹⁵ DRB, 1.5, nr.216.

A királyné mindig is az egyház elkötelezett híve volt, akinek a nevéhez alapítás is fűződik.⁹⁶ Fülöp halála után rendházat alapított az Ispotályos-rend (johanniták) számára a Párizs közeli Corbeil-ben, amelynek működését 1225-ben III. Honoriusz pápa hagyta jóvá. Habár a rend korábban is rendelkezett itt bizonyos jogokkal és birtokokkal, a rendház alapítása fontos mérföldkövet jelentett. Az Ispotályosoknak ez a rendháza francia területen az egyik jelentősebb lett. Ingeborg megegyezett a rend nagymesterével, Guerin de Montaigu-val, hogy 13 papot kell tartaniuk a rend templomában, hogy imádkozzanak a királynéért, az elhunyt Fülöpért és az elődjeikért. Az egyháziak ezért fejenként évi 12 livre fizetséget kaptak, és a létszámnak mindig teljesnek kellett lennie.⁹⁷ Az 1236-ban elhunyt királynét Corbeil-ba, az általa alapított apátságba temették el annak ellenére, hogy eredeti szándéka az volt, hogy halála után a Saint-Denis apátságba helyezték el, ez azonban elutasításra talált.⁹⁸ Fontos kiemelni azt is, hogy Dániai Ingeborg volt az első francia királyné, aki végrendelezett (1218).⁹⁹ Hagyatékát képezi az a 13. század elején készült gazdagon díszített zsolnároskönyv is, ami később IX. Lajos tulajdonában állt, majd kalandos utakat bejárva jelenleg a Chantilly-ban található Condé Múzeumban őrzik.¹⁰⁰

A két, alapvetően viharos házasságot összevetve megállapítható, hogy azok a trónutódlás szempontjából más-más kimenetelűek, de nem mondhatók különösen meghatározónak. II. Fülöpnek és Dániai Ingeborgnak nem születtek gyermekeik, ellenben Merániai Ágnes két gyermeket is szült. Máriát (Marie de France) és Fülöpöt (Philippe Hurepel) a francia király 1201-ben törvényes utódaiként ismertette el, címet és juttatásokat adva nekik.¹⁰¹ Mária 1206-ban Fülöp, Namur márkijához ment feleségül, aki Flandriában a régens szerepét töltötte be, valamint ő volt a grófság örökösőjének – Konstantinápolyi Johannának – a gyámja. A házasság révén II. Fülöp befolyásolhatta a flamand örökösödést.¹⁰² A márki halálát követően Mária 1212-

⁹⁶ A királyné az 1218-ban kelt végrendeletében 5000 fontot szánt egy új apátság alapítására, 600 fontot a Szentföld megsegítésére, 400 fontot pedig az albigensek elleni küzdelemre. DRB, 1.5, nr.144.

⁹⁷ Eugène Mannier: *Ordre de Malte: Les commanderies du Grand-prieuré de France*, Première partie, Aubry, Paris, 1872, 50-51.

⁹⁸ Kathleen Nolan: *Queens in Stone and Silver: The Creation of a Visual Imagery of Queenship in Capetian France*, Palgrave Macmillan, New York, 2009, 115.

⁹⁹ A végrendeletet lásd: Léopold Delisle (ed.): *Catalogue des actes de Philippe-Auguste: Avec une introduction sur les sources les caractères et l'importance historiques de ces documents*, Slatkine-Mégariotis reprints, Genève, 1975, 520-521.; Nolan, 2009, 115.

¹⁰⁰ Ábrázolásai között kiemelendő a bouvines-i (1214) ütközet. Léopold Delisle: Notice sur le psautier d'Ingeburge. In: *Bibliothèque de l'École des chartes*, 1867, Tome 28, 201-210.; Nobert Wolf, Ingo F. Walther: *Codices Illustres. the World's Most Famous Illuminated Manuscripts 400 to 1600*, Taschen, 2001, 142.

¹⁰¹ Fülöp 1201-ben kérte a gyermekek törvényesítését: „*Petimus quoque a vobis filiorum nostrorum legitimationem, ut super hoc omnibus archiepiscopis et episcopis nostris de eorumdem legitimatione a vobis facta scribatis, et eorumdem legitimationem approbetis.*” RAPA, II, nr.676.

¹⁰² Namur Fülöp, Baldwin flamand grófnak volt a testvére. A gróf korábban János szövetségeseiként többször betört Artois-ba, amire válaszul II. Fülöp több flamand nemes társaságában fogságba ejtette a gróf testvérét, Namur

ben Brabant hercegéhez, Henrikhez, ment feleségül, aki korábban is Fülöp szövetségese volt, a házasság által pedig a francia király jobban el tudta mélyíteni kapcsolatait Németalföldön, ahonnan támogatásra számított az Anglia elleni inváziós tervének végrehajtásához.¹⁰³ A második gyermek, Fülöp szintén Észak-Franciaországba került, Boulogne örökösnejét vette feleségül, a házasságnak köszönhetően pedig a grófság a királyi birtokok részévé vált.¹⁰⁴ Mindezekből jól látható, hogy II. Fülöp elsősorban úgy rendezte gyermekei házasságát, hogy az így létrejövő szövetségeket fel tudja használni a Plantagenetekkel szemben.

Egy béke eredménye: VIII. Lajos és Kasztíliai Blanka házassága

A trónörökös Lajos házasságáról 1200 elején döntöttek. II. Fülöp és I. János angol király hosszantartó harcok után megegyeztek, hogy békét kötnek, amit a francia trónörökös és János unokahúga, Kasztíliai Blanka, közötti házassággal pecsételtek meg.¹⁰⁵ A hercegnő VIII. Alfonz kasztíliai király és Angliai Eleonóra lánya volt, így anyai ágon a nagyszülei II. Henrik és Aquitániai Eleonóra voltak, így ő részben egy Plantagenet leszármazott, ezáltal pedig egy ideális összekötő elem volt Franciaország, Anglia és Kasztília között. A házasságkötésről szóló döntés ugyanakkor nem volt előzmény nélküli. Korábban már Oroszlánszívű Richárd is tárgyalt erről a francia királlyal, ám váratlan halála 1199-ben megakasztotta a tárgyalásokat. Ezt követően I. János nagy szükségét érezte a békekötésnek, mivel nem mindenki ismerte őt el jogos Plantagenet-örökösnek, helyette sokan – köztük a francia király is – unokaöccsét, Arthurt, Bretagne hercegét támogatták. A békekötéshez vezető út első állomását az 1199 októberében kihirdetett fegyverszünet jelentette. János eddigre beleegyezett unokahúga és a francia trónörökös házasságába, valamint abba, hogy 30 000 márkát fizet a francia királynak és átadja Gisors várát, Evreux-grófságot és azokat a birtokokat és várakat, amelyek Richárd halálakor a

márkiját. A gróf kénytelen volt elpártolni Jánostól és 1200 januárjában Péronne-ban békét kötött a francia királlyal. Baldwin, 2007, 95-96; 269.

¹⁰³ ORGB, I, 245; Chronique de Saint-Denis, In: RHF, XVII, 400, Baldwin, 2007, 269.

¹⁰⁴ Baldwin, 2007, 269-270.

¹⁰⁵ II. Fülöp és I. János először 1200. január 15-én tárgyaltak a békekötés feltételeiről, amelyek alapján május 22-én Goulet-nál békét kötöttek. ORGB, I, 148; Hoveden, Chronica, IV, 114-115. Matthew Paris, Chronica Majora, II, 461.; Bradbury, 2007, 178.

francia király kezén voltak.¹⁰⁶ Blanka hozománya végül ennél jelentősen kisebb volt, mivel a Goulet-i béke értelmében Jánosnak 20 000 márka ezüstöt kellett fizetnie a francia királynak, így az unokahúgának szánt hozományt csupán Issoudun- és Garçay- valamint néhány Berry-grófságban található hűbérbirtok jelentette.¹⁰⁷

A francia és az angol király 1200. május 22-én békét kötött Goulet-nál, amelynek értelmében II. Fülöp elismerte Jánost Normandia hercegének, másnap pedig (május 23-án) Lajos és Blanka számos püspök, egyházi személy, báró és gróf társaságában összeházasodtak a normandiai Port-Mort-ban (Evreux-grófság). A krónikás Hoveden érdekes részletet árul el, amikor megjegyzi, hogy azért Port-Mort választották helyszíneként, mert a francia király birtokai ekkor interdiktum alatt álltak.¹⁰⁸ A házasságkötés helyszínéül tehát egy jelentéktelen kis normandiai város szolgált, ahol az ünnepséget sem tartották meg, mert az újdonsült házaspár visszatért Párizsba. A felek közötti bizalmatlanságot jól mutatja az, hogy a két király nem vett részt az esküvői szertartáson, mivel Jánosnak Párizsban kellett tartózkodnia, míg a trónörökös Lajos Normandiában volt.¹⁰⁹ A házaspárt Hélie de Malemort, Bordeaux érseke adta össze. Hélie, aki jól ismerten a Plantegenetek hűséges szolgálója volt, kísérte el a hercegnőt Aquitániából Normandiába. Az utazás rekonstruálásához tudnunk kell azonban, hogy Blankát Kasztíliaiból – János kérésére – az idős anyakirályné, Eleonóra hozta el, majd Bordeaux-ban kikötve vele tartott egészen Anjouig, ahol végleg visszavonult a Fontevraud-i apátságba, amelynek a Plantegenetek nem csak lelkes támogatói voltak, hanem ide is temetkeztek. Innen Bordeaux érseke vitte el Blankát Normandiába.¹¹⁰ A Goulet-i béke értelmében II. Fülöp visszaadta Jánosnak azokat a területeket – köztük Evreux-t –, amelyeket a harcok során elfoglalt Normandiában, amiket ezután János Blanka hozományaként a trónörökös Lajosnak adott.¹¹¹ A hozomány részét képezték továbbá Heraud, Carsarre és Butures hűbérbirtokok is, azzal a feltétellel, hogy azok majd vissza szállnak az angol koronára abban az esetben, hogyha Lajosnak és Blankának nem lesz örököse. De amennyiben János örökös nélkül hal meg, akkor

¹⁰⁶ Catherine Hanley: *Louis the French prince who invaded England*, Yale University Press, London, 2016, 25., Gérard Sivéry ezzel szemben úgy vélte, hogy Fülöp hajlott inkább a megegyezésre mert egyrészt attól tartott, hogy János és unokatestvére, Brunswick Ottó (a későbbi IV. Ottó német-római császár), aki ekkor a német-római császári trón egyik jelöltje volt, szövetségre fognak lépni, másrészt pedig a házasságaival kapcsolatos konfliktusai sarkallták erre. Gérard Sivéry: *Louis VIII le Lion*, Fayard, 1995, 55-56.

¹⁰⁷ Sivéry, 1995, 58.

¹⁰⁸ Az egyezmény tartalmát lásd: RAPA, II, nr.633. Hoveden szerint a házasság létrejötte a béke megkötése utáni napon volt, tehát május 23-án. Hoveden, *Chronica*, IV, 114-115.;

¹⁰⁹ Hanley, 2016, 27-28, Sivéry, 1995, 59.

¹¹⁰ Hoveden, *Chronica*, IV, 114.; Frédéric Boutouille: *Hélie de Malemort, Archevêque de Bourdeaux: Un prélat politique au service de Jean sans Terre (1199-1207)*, Revue historique de Bordeaux et du département, de la Gironde, IV, 2004, 7-23.

¹¹¹ Matthew Paris, *Chronica Majora*, II, 462.

ezek a birtokok francia kézben maradnak, ezen felül az angol király Lajosnak és Blankának kellett, hogy adja Hugh de Gournay és Patrick grófnak a La Manche innenső oldalán lévő hűbértartókat.¹¹² A trónörökös és a kasztíliai hercegnő házassága tehát a béke létrejötte mellett fontos területrendezést is jelentett a francia király javára. Goulet-nál meghúzták a Normandia és Île-de-France közötti új határokat.¹¹³ Ahogy azt fentebb láthattuk, a békekötésnek (és ezáltal a házasság létrejöttének) köze lehetett ahhoz, hogy ekkor a francia király birtokait az egyház interdiktummal sújtotta, így habár a házasságot leginkább János szorgalmazta, II. Fülöp is törekedett a békekötésre riválisával, hogy problémás ügyeinek legalább ez a része megoldódjék.¹¹⁴

A régens királyné

II. Fülöp 1223. július 14-én bekövetkezett halálát követően legidősebb fiát Lajost és a feleségét, Blankát, zökkenőmentesen, augusztus 6-án Franciaország királyává és királynéjává koronázta Reimsben Vilmos érsek.¹¹⁵ A királyi párnak összesen tizenkét gyermeke született és habár közülük hárman korán meghaltak, az utódlás kétségtelenül biztosítva volt. Blankának a Francia Királyságban betöltött szerepe valójában csak azután vált jelentőssé, hogy a férje, Lajos 1226. november 8-án Auvergne-ben életét vesztette. Innentől viszont hosszú ideig meghatározó személy maradt, aminek irodalma hatalmas, bemutatása túlmutat e dolgozat keretein. Annyit viszont néhány pontba sűrítve fontos megjegyeznünk, hogy legidősebb fia, tizennégy évesen, még részint gyermekként foglalta el a trónt, "akit tiszteletreméltó anyja, Blanka királyné ügyessége és óvatossága révén egy hónappal apja halála után, advent első vasárnapján [nov. 29.], alig tizennégy éves korában a Soissons-i püspök koronázott meg Reimsben, mivel a reims-i szék ekkor üres volt."¹¹⁶ Az anyakirályné nagy befolyással rendelkezett fia uralkodásának első

¹¹² Riley, Henry Thomas, (ed.): *The Annals of Roger de Hoveden: The History of England and of other countries of Europe from AD. 1180 to AD. 1201*, Vol. II., H.G. Bohn, London, 1853, 510.

¹¹³ A franciák megkapták Evreux-t, Evreusint. Az új határt Neubourg és Evreux között húzták meg. Hoveden, *Annals*, II, 509.

¹¹⁴ Charles Petit-Dutaillis: Les copies du traité de paix du Goulet (22 mai 1200). Variantes et falsifications, In: *Bibliothèque de l'École des chartes*, 102, 1941, 35-50, 35.

¹¹⁵ Guillaume de Nangis, 132.; Reims érseke ekkor Guillaume de Joinville (1219-1226), nem összekeverendő Champagne-i Adél francia királyné testvérével, Vilmostal, aki korábban évtizedeken keresztül a Capet-k hűségese szolgálója volt. Jules Viard (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*, VII, Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris, 1932, 2, n.5-6.

¹¹⁶ „Louis, qui, par l'habileté et la prudence de sa vénérable mère la reine Blanche, un mois après la mort de son père, à savoir le premier dimanche de l'Avent, fut, à l'âge de moins de quatorze ans, couronné à Rheims par les mains de l'évêque de Soissons, le siège de Rheims étant alors vacant.” Guillaume de Nangis, 136. A Reims-i érsek, Guillaume de Joinville, szintén 1226-ban halt meg. Guillaume de Nangis, 136.

néhány évében, hiszen Lajos kiskorú volt még, amikor a fejére került a korona, így az vezető szerep – egy erre alkalmas közeli férfi rokon hiányában – rá hárult.¹¹⁷ A későbbiekben szintén Blanka volt az, aki régensként kormányozta a királyságot, amíg fia keresztes hadjáratra ment.¹¹⁸ A történeti genealógiát követve pályája több hasonlóságot mutat nagyanyjával, némi lelkesedéssel fogalmazva mintha, Aquitániai Eleonóra elevenedett volna meg benne. Mindketten a férjeik halála után jutottak jelentős politikai szerephez, egyengették fiaik útjait és kivették a részüket az ország irányításából főleg akkor, amikor fiaik a királyságaiktól távol, a Szentföld felszabadításáért küzdöttek. Blankáról – akárcsak nagyanyjáról – megoszlott a kortársak véleménye, többen nem nézték jó szemmel azt, hogy a hatalom egy nő kezébe került. A Reims-i lantos (Ménestrel de Reims) szerint az elégedetlen bárók VIII. Lajos halála után inkább II. Fülöp 1201-ben törvényesített fiát, Philippe Hurepel-t, Boulogne grófját látták volna szívesebben hatalmon. Anya és fia együttesen hallgattatták el az elégedetlenkedőket.¹¹⁹ Mások elismerték, méltatták, csodálták Blankát. A későbbiekben népszerűségét az is növelte, hogy ő volt az anyja a franciák első szent királyának, IX. Lajosnak, akit 1295-ben, IV. Fülöp uralkodása alatt avatott szentté VIII. Bonifác pápa.

Fontos megemlítenünk azt is, hogy az anyakirályné nevéhez több alapítás is fűződik: 1251-ben árvaházat alapított azon gyerekek számára, akiknek a szülei a keresztes háborúk során életüket vesztették. Ezen felül három ciszterci apátságot is létrehozott.¹²⁰ 1241-ben alapította meg Maubuisson apátságát, ahová három évvel később cisztercieket telepített le, majd halálát követően (1252) ide temették el.¹²¹ 1228 és 1235 között épült meg Royaumont ciszterci apátsága, amelyet anya és fia közösen alapítottak, akárcsak az 1244-ben létrejövő Lys királyi apátságot, amely szintén a ciszterciek tulajdonába került. Míg az anyakirályné testét Maubuissonban helyezték el, addig a szíve a Lys-ben kapott helyet. Az apátság a következő öt és fél évszázadban királyi zarándokhelyként is nagy jelentőséggel bírt.¹²² Kasztíliai Blanka

¹¹⁷ Jacques Le Goff: Blanche de Castille, maternelle et dominatrice, In: *Isabelle d'Angoulême, comtesse-reine et son temps (1186-1246)* [Actes du colloque tenu à Lusignan, 8 au 10 novembre 1996] Poitiers: Centre d'études supérieures de civilisation médiévale, 1999, 57-69. Itt: 62.

¹¹⁸ Guillaume de Nangis, 163.

¹¹⁹ Natalis de Wailly (ed.): *Récits d'un ménestrel de Reims au treizième siècle*, Librairie Renouard, Paris, 1876, (továbbiakban: *Récits d'un ménestrel de Reims*), 175-186.

¹²⁰ Csernus Sándor (ed.): *Jean de Joinville: Szent Lajos élete és Bölcs mondásai*, Balassi Kiadó, Budapest, 2015, (továbbiakban: Csernus), n.88.

¹²¹ Csernus, 2015, n.545.; *Récits d'un ménestrel de Reims*, 217.

¹²² Csernus, 2015, n.608, n.610.

hagyatékát képezi az a gazdagon díszített – számos angol szentet ábrázoló – zsoltároskönyv, amelyet a párizsi Arsenal Könyvtárban őriznek.¹²³

VIII. Lajos és Kasztíliai Blanka házassága összességében tehát különösen sikeresnek mondható. Habár VIII. Lajos csak rövid ideig uralkodott, feleségének köszönhetően az ország irányítása biztos kezekben volt, trónutódlási gondok sem fenyegettek. A királynénak köszönhetően a későbbi IX. Lajos olyan nevelésben részesült, aminek következtében méltán megérdemelte azt, hogy ő legyen a franciák első szent királya. Ami pedig a francia-kasztíliai kapcsolatokat illeti, a 13. század második felében még szorosabbra fűzték azzal, hogy IX. Lajos a lányát, Blankát 1269-ben hozzáadta Kasztília királyának (X. Alfonz) legidősebb fiához, Ferdinándhoz, és igaz, nem minden a terv szerint alakult, de a francia-kasztíliai kapcsolat kifejezetten fontos maradt a 14.-15. században is.¹²⁴

Összegzés

A 12. század második felében a francia királyok a korábbi szokással ellentétben inkább a királyság határain túlról hoztak maguknak feleséget. A jelenség hátterében a Capeting-monarchia legsúlyosabb próbatételét képző dinasztikus konfliktus állt. Ennek kibontakozását jelentette VII. Lajos és Aquitánia Eleonóra válása (1152), illetve Eleonóra és II. Plantagenet Henrik házassága (1152) – majd Anglia királyává és királynéjává koronázása (1154). A Plantagenetek megnövekedett hatalmával szemben a francia királyok kénytelenek voltak újabb szövetségek kialakítására immáron nem csak a királyság határain belülről, hanem kívülről is. A szövetségek kialakításának egyik eszközét a házasságok jelentették, azonban hosszútávon nem mindegyik mondható sikeresnek.

A házasságok mérlege

A 12. század második felében Kasztíliai Konstancia volt az első külföldről származó feleség. Házassága VII. Lajossal kettős céllal jött létre: az utódlás mellett biztonságban kellett tudni a

¹²³ Patricia Stirnemann: A Family Affair. The Psalters of Ingeborg of Denmark and Blanche de Castille and the Noyon Psalter. In: *Revue Mabillon*, vol. 29, 2018, 101-130. Itt: 101-110.

¹²⁴ Guillaume de Nangis, 184.

Toulouse-i grófságot, megakadályozva, hogy a Plantagenetek megszerezzék azt. A grófság védelme V. Toulouse-i Rajmondnak és a VII. Lajosnak egyaránt fontos volt, ennek okán vette a gróf feleségül Franciaországi Konstanciát, a király testvérét, és ezért vette el VII. Lajos Kasztíliai Konstanciát. A kettős házasságkötés (1154) rövid távon igen-, hosszú távon azonban nem jelentett megoldást a Plantageneteknek a grófságra vonatkozó igényével szemben. A királyné halálát követően pedig a francia-kasztíliai kapcsolatok dinasztikus szempontból egy időre meg is szakadtak, jóllehet, a századfordulótól kezdve újra kifejezetten jelentőssé váltak. VII. Lajos és Kasztíliai Konstancia rövid házassága abból a szempontból nem mondható igazán sikeresnek, hogy a trónutódlás kérdése továbbra is nyitott maradt. Két lányuk, Margit és Adél, később fontos szerepet töltek be a Plantagenet-Capeting konfliktusban, akiket az 1160-as években II. Henrik fiaival akartak összeházasítani a két család közötti béke megteremtésének az érdekében, de a terv csak részben valósult meg és hosszútávon nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

II. Fülöp házassága Dániai Ingeborggal és Merániai Ágnessel összességében egyaránt sikertelenül alakult. VII. Lajossal ellentétben Fülöpöt már nem csak a védekezés, hanem a területszerzés is motiválta. Bámmennyire is igyekezett bekapcsolódni a Német-római Császárság ügyeibe, korlátozott sikereket ért csak el. VI. Henriknél nem tudta elérni azt, hogy Anglia királyát az ő kezére adják, ahogyan azt sem, hogy hosszabb ideig tartsák őt fogságban. Ennek okán taktikus lépésnek tűnhetett a dánokkal szövetkezni, csak hogy II. Fülöp és Dániai Ingeborg házassága már a legelején kudarcra lett ítélve azzal, hogy – a beszámolók szerint – a király a házasság elhálását követően látni sem akarta többé a feleségét. A francia királynak sikerült elérnie azt, hogy kimondják közte és felesége között a válást, de az így elinduló konfliktus nem csak a francia-dán szövetség végét jelentette, hanem azt is, hogy a dánok a későbbiekben már már ellenséggként tekintettek a franciákra. Ebből a házasságból nem születtek utódok.

Annak ellenére, hogy a pápa 1195-ben érvénytelenítette a Compiègne-ben kimondott válást és megtiltotta Fülöpnek, hogy újra megházasodjék, a francia király feleségül vette Merániai Ágnest. Ezt a házasságot azonban az egyház valójában nem ismerte el, a francia királyt bigámiával vádolták, megítélése a közvélemény részéről sem volt jó, ráadásul az egyházzal is konfliktusba került, aminek következtében a birtokait nyolc hónapra egyházi átokkal sújtották. Ez a konfliktus rejlik a pápa azon döntése mögött, hogy 1215-ben a IV. Lateráni zsinaton, az egyház enyhített a házasságkötések feltételein, ami azt jelentette, hogy innentől nem a hetedik-

, hanem a negyedik rokonsági fokig vizsgálták a házastársak közötti rokoni kapcsolatot.¹²⁵ II. Fülöpnek és Merániai Ágnesnek két gyermeke született, akiket a pápa 1201-ben elismert törvényes utódokként – mivel III. Incének szüksége volt a francia király támogatására politikai ellenfeleivel szemben. Míg II. Fülöp a fia, Fülöp, házasságát úgy rendezte, hogy a királyi birtokok száma gyarapodjék, addig a lánya, Mária, házassága Brabant szövetségét hozta magával, amit a Plantagenetek ellen fel is lehetett volna használni, de az Anglia elleni invázió 1213-ban végül kudarcba fulladt.

A trónörökös Lajos és Kasztíliai Blanka házassága 1200-ban a Goulet-i szerződés részeként jött létre, és akár a Plantagenet-Capeting-konfliktus lezárását is jelenthette volna, ami, habár – a későbbi események alapján – tudjuk, hogy ezzel nem ért véget, ez a házasság a meghatározott szempontok alapján a Francia Királyságra nézve mégis sikeresként értékelhető. A Goulet-i szerződésnek és a házasságnak köszönhetően a francia király jelentős területeket szerzett meg Normandiában riválisától, I. János angol királytól. Ennek következtében újra meghúzták a Normandia- és Île-de-France közötti új határokat. Kasztíliai Blankának és VIII. Lajosnak huszonhárom évig tartó házassága során összesen tizenkét gyermeke született, trónutódlási problémákkal egyáltalán nem kellett számolni, mivel az életben maradt kilenc gyermek közül nyolc fiú volt. Blanka szerepe jelentős volt a Francia Királyságban különösen 1226 után, nagyanyjához, Aquitániai Eleonórához hasonlóan a férje halálát követően vált igazán meghatározó politikai szereplővé. Ő volt az első olyan királyné, aki régensként kormányozta a Francia Királyságot. Az anyakirályné nagy hatással volt fia uralkodására, és nevelése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy IX. Lajost 1295-ben a franciák első szent királyává avatták. Kasztíliai Blanka és VIII. Lajos házassága hosszú távon is eredményesnek tekinthető, mert a francia-kasztíliai kapcsolatok a 14.-15. században is meghatározóak maradtak.

A feleségek emlékezete

Kasztíliai Konstancia nevéhez nem fűződik királynéi alapítás – igaz, mindössze hat évig volt Franciaország királynéja – a királyság életében betöltött szerepéről pedig gyakorlatilag semmit sem tudunk. Jelentőségét – a források alapján – legfeljebb az mutatja, hogy szokatlan módon, a királyok temetkezőhelyén, Saint-Denis-ben helyezték örök nyugalomra, aminek nem tudni

¹²⁵ Georges Duby: *Medieval Marriage, Two Models from Twelfth-Century France*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1978, 80-81.

pontosan mi lehetett az oka. Elképzelhető, hogy a saját kérésére történt így.¹²⁶ Vele ellentétben Dániai Ingeborg arra irányuló kérése, hogy Saint-Denis-be temessék el, ellenállásba ütközött. II. Fülöp halálát követően Ingeborg előszeretettel támogatta az egyházi intézményeket, számos adományban részesítve őket. Corbeil-ban apátságot alapított az Ispotályos-rend számára – ide temették őt el 1236-ban. Nevéhez fűződik az a gazdagon díszített zsoldároskönyv is, amely később Szent Lajos tulajdonába került. Hozzá hasonlóan Kasztíliai Blankának is volt egy szintén gazdagon díszített zsoldároskönyve, amely szintén ránk maradt. A királyné a ciszterci-rend lelkes támogatójaként három apátságot alapított: Maubuisson (1236), Royaumont (1128), Lys (1244). Elődeivel ellentétben két helyre temetkezett. Testét a Maubuisson-i Apátságba, szívét pedig Lys-be helyezték el. Merániai Ágnes valójában nem töltött be királynői szerepkört 1196 és 1201 között, mivel házasságát a francia királlyal az egyház nem ismerte el, meg se koronázták. A korán elhunyt (1201) hercegnő nevéhez alapítás nem fűződik, testét a Saint-Corentin Templomba (Septeuil) temették el. Ágnes személyes jelentőségét Fülöp szemében ugyanakkor jól mutatja az, hogy a francia király 120 apácából számára apátságot alapított oda, ahova őt eltemették.

Külföldhöz kötődő királyi házasságok esetén fontos jelezni a hozott személyek, illetve hatások szerepét is. Mindez pusztán a kortárs magyar példa (pl. II. András és Gertrúd) kapcsán is indokolt kérdés, ugyanakkor azt látjuk, hogy a korabeli krónikások nagyon kevés információt adnak mind a kíséretéről, mind a megmaradó külföldi kötődésekről. Az említett királynék ebből a szempontból a királyi udvarban és/vagy az országban más-más szinten, de integrált szereplők lettek, emlékezetük is erről tanúskodik.

¹²⁶ Kathleen Nolan feltételezi, hogy Kasztíliai Konstanciát a saját kérésére temették Saint-Denis-be. Az nem lehet magyarázat, hogy VII. Lajosnak az volt a szándéka, hogy ha majd ő is meghal, egymás mellett fognak nyugodni, mert a francia király nem Saint-Denis-be, hanem az általa alapított ciszterci apátságba, Barbeaux-be, temetkezett. 1793-ban – amikor a forradalom alatt felnyitották a királlyirokat – a királyné sírjában találtak egy ezüst pecsétet, amely nem tényleges használatra készült, valószínűleg VII. Lajos készítette és szimbolikus jelentőséggel bírt. Nolan, 2009, 9, 88.

Bibliográfia:

Források:

Carl Andreas Christensen, Herluf Nielsen (ed.): Danmarks Riges Breve, Udgivet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Franz Blatt, 1.3, C. A. Reitzels Boghandel, København, 1977.

Niels Skyum-Nielsen (ed.): Danmarks Riges Breve, Udgivet af det Danske Sprog- og Litteraturselskab under Ledelse af Franz Blatt, 1.4, 1.5, 1.6, Ejnar Munksgaards Forlag, København, 1957-1979.

Chronica Albrici Monachi Trium Fontium, In: MGH SS 23.

Epistolae Sancti Guillelmi, Abbatis S. Thomae de Paracleto. In: RHF, XIX.

Ex Annalibus Waldemarianis et Vitescolensibus In: MGH SS 29.

Ex Anonymi Chronico ab initio mundi ad annum MCLX, In: RHF, XII.

Ex Chronico Turonensis, In: RHF, XII.

Chronique de Saint-Denis, In: RHF, XVII.

Bautier, Robert-Henri, Gilles, Monique, Bautier, Anne-Marie (ed.): *Chronique de Saint-Pierre-le-Vif de Sens, dite de Clarius*, Edition du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1979.

Berger, Élie, Delaborde, H. François (ed.): *Recueil des Actes de Philippe Auguste*, I, Imprimerie Nationale, 1916.

Csernus Sándor (ed.): Jean de Joinville: Szent Lajos élete és Bölcs mondásai, Balassi Kiadó, Budapest, 2015.

Delaborde, H. François (ed.): *Oeuvres de Rigord et de Guillaume le Breton*, I, Librairie Renouard, Paris, 1882.

Delisle, Léopold (ed.): *Catalogue des actes de Philippe-Auguste: Avec une introduction sur les sources les caractères et l'importance historiques de ces documents*, Slatkine-Mégariotis reprints, Genève, 1975.

Delisle, Léopold (ed.): *Chronique de Robert de Torigni, abbé du Mont-Saint-Michel suivie de divers opuscles historiques*, Vol.I-II., A. Le Brument, Rouen, 1872-1873.

Desilve, Jules (ed.): *Lettres d'Étienne de Tournai*, Alphonse Picard, Paris, 1893.

Petit-Dutaillis, Charles, Delaborde, H. François (ed.): *Recueil des Actes de Philippe Auguste*, II, Imprimerie Nationale, 1943.

Guizot François (ed.): *Chronique de Guillaume de Nangis*, J.-L.-J. Brière, Paris, 1825.

Howlett, Richard (ed.): *William of Newburgh: Historia Rerum Anglicarum*, I-II, Longman&Co, London, 1884-1885.

Jaffé, Philippe (ed.): *Regesta Pontificum Romanorum ab conditio ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, I, Veit et Copm, Lipsce, 1885.

James, Montague Rhodes: *Walter Map: De nugis curialium, Courtiers' Trifles*, Clarendon Press, Oxford, 1983.

Loud, Graham A. (ed.): *The Chronicle of Arnold of Lübeck*, Routledge, New York, 2019.

Luard, Henry Richards (ed.): *Matthaei Parisiensis, Monachi Sancti Albani: Chronica Majora*, Vol. II., Logman&Co, London, 1874.

Molinier, Auguste (ed.): *Vie de Louis le Gros par Suger suivie de l'histoire du Roi Louis VII*, Alphonse Picard, Paris, 1887.

Powell, James M. (ed.): *The Deeds of Pope Innocent III by an Anonymous Author*, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 2007.

Riley, Henry Thomas, (ed.): The Annals of Roger de Hoveden: *The History of England and of other countries of Europe from AD. 1180 to AD. 1201*, Vol. II., H.G. Bohn, London, 1853.

Samaran, Charles, Nortier, Michel (ed.): *Recueil des actes de Philippe Auguste*, IV, Imprimerie Nationale, 1979.

Shopkow, Leah (ed.): *William of Andres: The Chronicle of Andres*, The Catholic University of America Press, Washington D.C., 2017.

Stubbs, William (ed.): *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, Vol.II-III-IV., Longman&Co, London, 1869-1871.

Stubbs, William (ed.): *The Historical Works of Master Ralph de Diceto, dean of London*, I-II, Longman &Co, London, 1876.

Viard, Jules (ed.): *Les Grandes Chroniques de France*, VII, Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris, 1932.

Wailly, Natalis de (ed.): *Récits d'un ménestrel de Reims au treizième siècle*, Librairie Renouard, Paris, 1876.

Wilhelmi Abbatis: *Genealogia Regum Danorum ad Ingeburgis Reginae Francorum causam defendendam conscripta*. In: Martin Clarentius Gertz (ed.): *Scriptores Minores Historiae Danicae medii aevi ex codicibus denuo recensvit*, I, Kommission hos G. E. C. Gad, Kobenhavn, 1917-1918.

Szakirodalom:

Arnold, Benjamin: *Princes and territories in medieval Germany*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Baldwin, John W.: *The Government of Philip Augustus, Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*, University of California Press, Berkeley, 1991.

Bárány Attila: *A normann hódítástól a Magna Cartáig*, Attraktor, Máriabesnyő, 2011.

Bárány Attila: János Király és a Magna Carta, In: *AETAS: Történettudományi Folyóirat*, 37, 2., 2022.

Bárány Attila: Oroszlánszívű Richárd fogsága. In: Bárány Attila, Pószán László (ed.): *Száműzetés, fogság, szabadulás a középkori és koraiújkorai Európában*, Debrecen, 2021.

Boutouille, Frédéric: *Hélie de Malemort, Archevêque de Bourdeaux: Un prélat politique au service de Jean sans Terre (1199-1207)*, *Revue historique de Bordeaux et du département de la Gironde*, IV, 2004, 7-23.

Bradbury, Jim: *Philip Augustus, King of France 1130-1223*, Routledge, New York, 2013.

Bradbury, Jim: *The Capetians: kings of France, 987-1328*, Hambledon Continuum, London, 2007.

Davidsohn, Robert: *Philipp II. August von Frankreich und Ingeborg*, Druck von Gebrüder Kröner, Stuttgart, 1888.

Defourneaux, Marcelin: Louis VII et les souverains espagnols. L'énigme du „pseudo-Alphonse”. In: *Estudios Menéndez Pidal*, VI, 1956.

Delisle, Léopold: Notice sur le psautier d'Ingeburge. In: *Bibliothèque de l'École des chartes*, 1867, Tome 28, 201-210.

Déjean, Jean-Luc: *Les comtes de Toulouse, 1050-1250*, Fayard, Paris, 1979.

Duby, Georges: *Medieval Marriage, Two Models from Twelfth-Century France*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1978.

Ehlers, Joachim: *Heinrich der Löwe, der ehrgeizige Welfenfürst*, Theiss, Darmstadt, 2021.

Fabricius, Adam: *Ingeborg, Philip Augusts dronning*, J. H. Schubothe Boghandel, Kopenhagen, 1870.

Freed, John B.: *Frederick Barbarossa, The prince and the myth*, Yales Univerity Press, New Heaven, 2016.

Géraud, Hercule: Ingeburge de Danemark, reine de France, 1193-1236. Mémoire de feu Hercule Géraud, couronné par l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres dans sa séance du 11 août 1844. [Première et deuxième partie]. In: *Bibliothèque de l'École des chartes*, Tome 6, 1845, 3-27, 93-118.

Gillingham, John: Coeur de Lion in Captivity. In: *Quaestiones Medii Aevi Novae*, Vol.18, 2013, 59-83.

Graboïs, Aryeh: Louis VII pèlerin. In: *Revue d'histoire de l'Église de France*, Tome 74, nr.192, 1988, 5-22.

Hanley, Catherine: *Louis the French prince who invaded England*, Yale University Press, London, 2016.

Le Goff, Jacques: Blanche de Castille, maternelle et dominatrice, In: *Isabelle d'Angoulême, comtesse-reine et son temps (1186-1246)* [Actes du colloque tenu à Lusignan, 8 au 10 novembre 1996] Poitiers: Centre d'études supérieures de civilisation médiévale, 1999. pp. 57-69.

Macé, Laurent: *Les comtes de Toulouse et leur entourage, XIIe-XIIIe siècles*, Éditions Privat, Toulouse, 2000.

- Makk Ferenc: *Magyar külpolitika (896-1196)*, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 1993.
- Mannier, Eugène: *Ordre de Malte: Les commanderies du Grand-prieuré de France*, Première partie, Aubry, Paris, 1872.
- Nolan, Kathleen: *Queens in Stone and Silver: The Creation of a Visual Imagery of Queenship in Capetian France*, Palgrave Macmillan, New York, 2009.
- Nolan, Kathleen: The Tomb of Adelaide of Maurienne and the Visual Imagery of Capetian Queenship In: Kathleen Nolan (ed.): *Capetian Women*, Palgrave Macmillan, New York, 2003.
- Petit-Dutaillis, Charles: Les copies du traité de paix du Goulet (22 mai 1200). Variantes et falsifications, In: *Bibliothèque de l'École des chartes*, 102, 1941, 35-50.
- Pradalié, Gerard: Les comtes de Toulouse et l'Aquitaine (IXe-XIIe siècles). In: *Annales du Midi: revue archéologique, historique et philologique de la France méridionale*, Tome 117, N°249, 2005, 5-23.
- Reilly, Bernard F.: *The Kingdom of Léon-Castilla under King Alphonso VII, 1126-1157*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998.
- Rousseau, Constance M.: Neither Bewitched nor Beguiled: Philip Augustus's Alleged Impotence and Innocent III's Response. In: *Speculum*, Vol. 89/2, The University of Chicago Press and Medieval Academy of America, 2014, 410-436.
- Pedersen, Frederik: The Danes and the Marriage Break-up of Philip II of France. In: Paul Brand, Kevin Costello, W. Niall Osborough (ed.): *Adventures of the Law, Proceedings of the Sixteenth British Legal History Conference*, Fourt Courts Press, Dublin, 2005.
- Sivéry, Gérard: *Louis VIII le Lion*, Fayard, Paris, 1995.
- Stirnemann, Patricia: A Family Affair. The Psalters of Ingeborg of Denmark and Blanche de Castille and the Noyon Psalter. In: *Revue Mabillon*, vol. 29, 2018, 101-130.
- Warren, Wilfred Lewis: *Henry II*, Eyre Methuen, London, 1973.
- Weller, Tobias: *Die Heiratspolitik des deutschen Hochadels im 12. Jahrhundert*, Böhlau Verlag, Köln, 2004.
- Wolf, Nobert, Walther, Ingo F.: *Codices Illustres. the World's Most Famous Illuminated Manuscripts 400 to 1600*, Taschen, 2001.